د اکادمیسین کاندید محمد صدیق روهي

شعرپېژندنه

(د مقالو مجموعه)

PROPERTY OF
ACKU
6075

ليکوال

کاندید اکادمیسین محمّد صدیق روهي

۱۳۷۴ هـ ، ش

ددې کتاب د چاپ لګښتونه ښاغلي
اېمل پسرلي برابر کړي دي.

دکتاب پېژندنه:

- دکتاب نوم : شعر پېژندنه
- ليکوال : کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي
- خپرونکی : د ناهيد کتاب چاپولو مؤسسه
- دچاپ کال : ۱۹۹۶ع / ۱۳۷۴ هـ ش
- خطاط : س. م. د هاشمي
- د پښتي انځور : حامد سحر
- دچاپځای : ملت پرنټرز - لاهور

یادښت

په تېرو څو کمو دهوو لسیزو کې د افغانستان د معاصر پښتو شعر په جریان شاعرانو ځینې نوې څېړې کړې او سمبولیستي، ریالیزم پلوي کره کتونکو په خپلو لیکنو او کره کتنو کې په شعر کې شعاري تمایلات موجه او ځایي کول او د شعر هنري او ښکلا ییز ارزښتونه یې، چې شعر ته ژوند بخښي، بابېزه او د هسې د ګل و بلبل څېړې ګڼلې.

د مسلط رژیم فکري پښتونو ته په پام سره شاعرانو او د ښ تمایل د ملاتړ یو کره کتونکو نظریو ښه جیب ډلو د، د هیواد مطبوعات ملول له دغه ډول لیکنو او شعارونو ډک وو.

د شپېتو کلونو په اواخرو کې زموږ د هیواد نامتو ادیب او کاندید اکاډیمیسین محمد صدیق روهي په شعر او د شعر په کره کتنه کې د دغو تمایلاتو په وړاندې ځینې داسې لارښوونې مقالې ولیکلې چې د شعر اصلي ماهیت ته یې په پام سره یې ځینې جالب نکات درلودل. دې مقالو نظریو په ځوانو شاعرانو او کره کتونکو کې ډېر لوستونکي او علاقمندان پیدا کړل.

له مقالو سره د ځوانانو دې مینې زه وهڅولم چې دا مقالې ټولې شي او په یوه مجموعه کې چاپ شي. کاغذ و چې په ۱۳۷۰ هـ ش کال دا مقالې د کاندید اکاډیمیسین روهي تر نظر لاندې راټولې شوې، د دې په اړوند یې یوه لنډه مقدمه هم ورباندې ولیکله او همدغه کال په دوهمه نیمایي کې د ښاغلي بریالي باجوړي په هڅو چې په هغه وخت کې د لیکوالو د انجمن د ادبي څېړنو منشي و، د لیکوالو انجمن له خوا چاپ ته ورلېږل شوې، خو څنګه چې تر دې چې چاپ شي په کابل کې ځوانانو رژیم سقوط شو، هر څه په چور او تالان شول، دا مجموعه هم ورکه شوه.

په پېښور کې هم تل دا مجموعه په زړه را ګرځېده او دا مې هیله وه چې که ډېر ژر یې په لاس راوړلو او بیا چاپولو بریالی شم. په دې لړ کې مې خپل کوښښ جاري وساته. د دوستانو په مرسته د دې لړۍ هغه مقالې چې په شمشاد، کابل او ژوندون مجلو کې چاپ وې، هغه تر لاسه شوې، خو د اخبارونو مقالې مې پیدا نه کړې.

په وروستیو کلونو کې کاندید اکاډیمیسین روهي دوې درې نورې کوچنۍ مقالې هم ولیکلې، چې په وفا کې چاپ شوې وې، سربېره پر دغه موجودې مقالې په دې مجموعه کې واخیستې او نوم مې پرې شعر څېړنه کښېښود، دا ځکه چې د دې مجموعې د یوې مقالې عنوان همدا دی او له بلې خوا ټولې مقالې د شعر او د شعر د ماهیت په باب دي.

کله چې مجموعه راټوله شوه او ښاغلي سید محي الدین هاشمي خطاطي کړه، نو بیا مې د سریزې لپاره خپل استاد کاندید اکاډیمیسین پوهاند ډاکتر محمد رحیم الهام ته وسپارله، دوی په ډېره مینه یوه ممتع مقدمه پرې ولیکله چې د مجموعې په سر کې تاسې ته وړاندې کړې ده.

دلته باید دا یادونه وکړم چې ماته د ترکیې د ځوان فرهنګي ایجن پسرلي زما د یوې رسالې د چاپ لپاره (د تصنیف اعتقادي رېږې) د چاپ لپاره د ۱۹۹۴ ع کال په اکتوبر کې څه پیسې رالېږلې وې. ما د خپلې رسالې د دې رسالې چاپ د ځوانانو لپاره غوره وګڼه، نو ځکه د خپلې رسالې په پیسو دا رساله چاپ کړه.

زه په پای کې له استاد الهام، چې زما په غوښتنه یې ډېره ګرانبیه مقدمه پر مجموعه ولیکله او هم د ښاغلي سید محي الدین هاشمي، چې دا مجموعه یې په مینه خطاطي کړه، د زړه له کومې مننه کوم او ګران لوستونکو ته یې د لوستو ته رابولم.

په درناوي

سرمحقق زلمی هیوادمل

۱۳۷۴ هـ ش

فهرست

شمېره	سرلیک	مخ
١ -	سریزه د کاندید اکادمیسن پوهاند دوکتور الهام	١
٢ -	د شعر پېژندنه	١٥
٣ -	شعریت یعنې څه؟	٣٤
٤ -	ادبي ارزښت	٤٨
٥ -	نثر او شعر	٥٩
٦ -	شعر او د نوښت مسأله	٧٣
٧ -	د شاعر قلمرو	٨١
٨ -	شاعر د شاعر په توګه	٨٨
٩ -	منثور شعر او منظوم نثر	٩٢
١٠ -	د شعر ذاتي او بهرني معیارونه	٩٧

سریزه :

دشعر د ماهیت مسأله

د نړۍ په فرهنګي نظام کې ادبي څېړنې ، په تېره بیا د شعر پر ماهیت باندې فلسفي تأملات ، خورا اوږده سابقه لري . دا خبره او س جوته شوې ده چې شعر د نورو هنرونو ، لکه موسیقي ، مجسمه جوړول ، نڅا ، معمارۍ ، نقاشي او سینما ، په څنګ کې یو هنر دی . د هرې پدیدې علمي څېړنه له تر ټولو ډېرو عمده او بنسټیزو عناصرو ته اړتیا لري چې یو یې د هغې پدیدې د ماهیت په باب فلسفي نظریه او بل یې د څېړنې میتود دی . په دې دوو عناصرو کې نظریه اصلي او میتود د فرعي توکو دی ، یعني تر څو پورې چې نظریه تثبیت نه شي میتود رامنځ ته کېدای نه شي . خو له بده مرغه دیوې پدیدې د ماهیت په باب نظریه رامنځ ته کول هم ځانته میتود لري . که د نظریې جوړولو له تفصیلي بیان څخه تېر شو او په مجمله توګه یې وڅېړو ، نو کېدای شي ووایو چې نظریه یا په خالص ذهني میتود یا دا چې په بېخي عیني میتود رامنځ ته کېږي . په ذهني میتو

کې له منطق قیاس او په عیني میتود کې له استقراء څخه کار اخیستل کېږي. که نظریه پر ذهني (قیاسي) میتود بناء شوې وي سو چه ایدیالیستي بڼه لري او که پر عیني (استقرایي) میتود تکیه ولري، نو پوره میکانیستي بڼه غوره کوي. دیوې پدیدې دماهیت په باب پر دې دواړو نظریو باندې اعتراضونه شوي دي او یو بل داسې میتود تجویز شوی دی چې قیاس او استقراء، ذهنیت او عینیت دواړه په کې په ترکیبي او امتزاجي دول کارول کېږي. زه دلته د دې قصد نه لرم چې د تیوري (نظریې) د بنا کولو ټول ضوابط او شرایط وڅېړم؛ خو دومره وایم چې کله نظریه بنا شي، نو باید چې افاده شي. هره علمي نظریه دخپل موضوع له ماهیت سره ځانته خاصې مقولې لري چې د هغو په واسطه هغه نظریه په وینا یا لیک کې بیانېږي. د هر علم دغه خاصې مقولې یا علمي اصطلاحات د همغه علم ژبه تشکیلوي.

مثلاً که وویل شي چې شعر محاکات دی، یا شعر مخیّل کلام دی، په دې نظریو کې شعر، محاکات، مخیّل او کلام د شعرپوهنې ځینې مقولې دي. له دې مثالونو څخه جوتېږي چې په علم کې هره مقوله د نورو مقولو په واسطه، چې هغه هم په خپل وار توضیح غواړي تعریفېږي. د مثال په توګه، که ووایو چې "شعر هنر دی" د "شعر" مقوله د "هنر" د مقولې په واسطه توضیح کوو. ورپسې سمدستي داسوال را مینځ ته کېږي چې هنر څه شی دی؟ که وویل شي چې هنر د انسان په واسطه د ښکلا هستول دي، نو بیا بل سوال را مینځ ته کېږي چې ښکلا څه شی دی؟ که ووایو چې ښکلا احساس دی، باید د احساس مقوله تعریف کړو چې هغه څه شی دی. دلته د ارواپوهنې ارت او منمونسیند ته ورګډېږو او مجبورېږو چې د احساس او ادراک فیزیولوجیکي - عقلاني میکانیزم تشریح کړو. له دې مجمل

تفصیل څخه سمدلاسه دا مهمه نتیجه لاس ته راځي چې شعر یو هنر کوم ساده
او آسان علم نه دی، نور علمونه ورسره ګډ بحثیږي، خورا پیچلی او مشکل علم
دی. مجرد علم هم نه دی، مرکب دی. له دغو په یدی سره راز راز اړیکې
او ډېر زیات بُعدونه او اړخونه لري. سړی کولای شي د شعر په ماهیت،
د شعر په اساسي توکو (تخیّل او تفکر)، د شعر د شکل او محتوی په اړیکو،
د شعر په هدف (رسالت) او دنده، د شعر په وزن (ریتم، ایقاع) د شعر په
لفظي او معنوي فنونو، د شعر په قالبونو، ډولونو، میتودونو او سبکونو، د
شعر په موضوعاتو، د شعر په ژبه، د ملي، عقیدتي او نړیوال شعر په ځانګړنو،
د شعر په نقد او د نقد په معیارونو، ضوابطو، دولونو او دودونو، له فرد،
ټولنې او طبیعت سره د شعر په اړیکو او په ګڼو شمېر نورو موضوعګانو باندې
خبرې وکړي.

ما مخکې وویل چې شعر یو هنر علم دی. آیا شعر یو هنر، د علم په
معاصر مفهوم، رښتیا علم دی؟ دې پوښتنې ته چا هم قانع کوونکی جواب
نه دی ویلی. ځینو ویلي دي چې «هنر» علم دی، ځینو ویلي دي چې نه
علم نه دی، ځینو ویلي دي چې هنر دی او ځینې بیا وایي چې د علم او
هنر په منځ کې یو ډول پوهه ده. زما ناقص عقل قبلولای شي چې شعر
پوهنه هنر نه دی، خو په دې نه پوهېږم چې د علم او هنر تر منځ پوهنه
به څنګه شی وي؟ یا تې شوه دا خبره چې شعر یو هنر علم دی که نه دی؟
که زه ادعا وکړم چې شعر یو هنر علم دی، نو لوستونکي به مې له ګرېوانه
څخه ونیسي چې راځه ادعا دې ثابته کړه. نو مجبورېږم چې علم الشعر
له یو بل منل شوي علم سره پرتله کړم او خپله ادعا ثابته کړم.
خبره په منل شوي علم کې ده. هغه په هغو وچې فزیک، کیمیا ،

بیولوژي او داسې نور طبیعي پوهنې علمونه دي. خو ټولنپوهنه، تاریخ، ژبپوهنه، ټولنیزه بشرپوهنه او دغه راز نورې پوهنې چې له طبیعت سره نه، بلکې له ټولنې سره اړیکې لري، علموڼه دي که نه دي؟ ټولنیزې پوهنې که علموڼه وي یا نه وي، زه کولای شم شعرپوهنه ورسره پرتله کړم.

ټولنپوهنه را اخلو. د ټولنپوهنې موضوع او مواد (ډیټا) یعنې انساني ټولنې او ټولنیزې مؤسسې دانسان له ذهن څخه بهر په عیني توګه موجودې دي. ټولنپوه یې مشاهده کوي، نمونې یې راغونډوي، تحلیل او تجزیه کوي یې او کلي نتیجې ورڅخه راباسي.

شعر هم دانسان له ذهن څخه بهر په عیني توګه وجود لري. شعرپوه کولای شي چې مشاهده یې کړي، نمونې یې راټولې کړي، تحلیل او تجزیه یې کړي او کلي نتیجې ورڅخه راوباسي.

نو که ټولنپوهنه د ټولنپوه له ادعا سره سمه علم وي، شعرپوهنه هم علم دی. خو له بده مرغه زیاتره شعرپوهانو، دارسطو په شمول، د شعر پر ماهیت باندې اساسي غور نه دی کړی شعر یې د نورو هنرونو تر سیوری لاندې څېړلی دی. ارسطو هنرونه د هر څانګړی هنر د بیان د وسیلې د ماهیت پر بنا سره بېلوي. نقاشي د نور او رنګونو هنر، موسیقي د غږونو هنر، معماري او مجسمه جوړونه د کتلې یې جسمونو هنر او نڅا د حرکاتو او اشارو هنر دی. د دغه هنرونو څو بنیادي توپیرونه سره لري چې درې یې ډېر مهم دي: لومړی د هغو وسایلو توپیر دی چې د دغه هنرونو د بیان او افادې لپاره په کار وي.

دویم د پیغام د رالودلو توپیر دی چې څېنې یې، لکه شعر، تل او یا په بشپړه توګه لري، څېنې یې لکه موسیقي کله یې لري او کله یې نه لري؛

ځيني يې لکه معماري هيڅ نه لري (مګر په نادرو حالاتو کې لکه د آتن د پرستيو برخه کې). دريم توپير دا دی چې دغه وسيلې دانځور (تصوير) دجوړولو دتوانمندۍ او د عاطفي اغيزې د شدت په لحاظ يې لري.

دشعر دبيان وسيله دکلمو ترکيبونه دي. کلمې داسې رنګينز سمبولونه دي چې هرو مرو وضعي او مجازي معناوې او فرهنګي مصداقونه لري. ژبه د دغو سمبولونو فرهنګي، ټولنيز نظام دی چې د ترکيب او تنظيم ټاکلې قواعد او جوړښت لري. د نورو هنرونو وسيلې داسې نه دي. غير ټولنيز، غير فرهنګي، بې معنا، فزيکي، طبيعي شيان دي. «شعر د هر بل شي په شان شکل او محتوا لري. شکل يې د وينا وزن دی او د همدې وزن له امله له کيسې او موسيقۍ سره توپير لري. شعر موزونه وينا ده، کيسه بې وزنه وينا، موسيقي يې وينا وزن دی.» (۱) کولريج وايي چې شعر د شديدو عواطفو ناببره فوران دی. په دې کې شک نشته چې موسيقي خورا زورور عاطفي اغېزه لري، خو د نورو عواطفو په بيانولو کې شعر ته رسېدلی نه شي. بوسېړه يې دې، بېلابېل هنرونه د جلاجلا حواسو په وسيله درک کېږي. موسيقي د اورېدلو حاسې، نقاشي دليدلو حاسې، خو شعر د اورېدلو او ليدلو له حواسو سره درک کېږي. له دې امله که څه هم شعر له نورو هنرونو سره ځينې مشترکات لري، ځينې مهم توپيرونه هم ورسره لري او نه شي کېدای چې له نورو هنرونو، مثلاً موسيقي، نقاشي يا معمارۍ سره يې کټ مټ يوشان وګڼو.

د منطق ځينې پوهان لکه ارسطو او دهغه پيروان لکه

---

(۱) دوکتور اج. آريانپور، جامعه شناسی هنر، کابل، ۱۳۴۶، ص ۷۶.

خواجه نصیرطوسي او ابن سینا د شعر د منطقي حدودو او د
ښځو منطقي کلیاتو په چوکاټ کې تعریفوي او د عباراتو په لږ
څه تحریف او تغییر وایي چې شعر مخیل کلام دی. دغه ډول
تعریفونه، له دې امله چې عام کلیت لري د معرّف ټول ځانګړي
خصلتونه او جزئیات احتوا کولی شي. له دې تعریف څخه زیات
یا کم دونیم زره کاله تېرېږي او موږ لا تراوسه د خپل ذهن
ګرېوان ددې تعریف له منګولو څخه خلاصولی نه شو. د ساینس
په ډګر کې پوهانو له دې محدودیت څخه ځانونه ایستلي دي او کله
چې خپله موضوع تعریفوي د هغې ټولې ځانګړتیاوې په عیني توګه
ازمویي او هغه ټول فهرستوي او دې ډول تعـــریف ته
Operational defination یا عملیاتي تعریف وایي.
دارسطو دغه تعریف هر ډول مخیّل کلام، که وزن (ایقاع-ریتم)
ولري یا یې ونه لري، شعر بولي. ارسطو د خپل منطق د قواعدو
پر بنا نشو ای کولای چې وزن ته په خپل تعریف کې ځای ورکړي.
بنا یې له همدې امله نورو پوهانو دارسطو تعریف بشپړ کړی او
شعر یې مخیّل او موزون کلام بللی دی. خو سره له دې هم اکثر
شعر پوهان یوازې د شعر په مخیلتوب باندې ټینګار کوي او
وزن د شعر له لوازمو څخه نه ګڼي. زه غواړم په دې برخه کې
ځینو ټکو ته اشاره وکړم. لومړی عامه ذهنیت را اخلو:
خو مره چې ماته څرګنده ده که د نړیه د ټولنو عامه خلکو ته
سړی د شعر (د هغوی په ژبه چې هره اصطلاح ورته یادېږي) نوم
واخلي، موزون کلام ورته تداعي کېږي. بله موضوع د شعر تاریخ دی

د نړۍ په مخو ټولنو کې چې لرغونی شعر لري او ليکلي اسناد يې پاتې دي، شعر ونه يې يو ډول وزن (ريتم، ايقاع) لري او همدغه ډول وينا يې د شعر په نامه ځرگندې کړې دي. د شعر د بې وزنه خبره اصلاً له اروپا څخه، د ارسطو له وينا او د يورپ د اتلسمې پېړۍ له ځينو شاعرانو څخه را مينځ ته شوې ده. په اروپا کې هم تر ۱۸ ميلادي پېړۍ مخکې داسې کومه بېلگه ماته نه ده معلومه چې کوم شاعر د خپلو منثورو او هنري ليکنو کوم ديوان د شعر په نوم ياد کړی او خلکو ته يې وړاندې کړی وي. په ۱۸ مه پېړۍ کې ځينو شاعرانو ښکلې منثورې هنري ټوټې وليکلې او ادعايې وکړه چې موږ شعر ويلی دی. دا د موزون شعر په مقابل کې چې د دوی په عقيده د قوانينو رعايت کول يې د شاعرانو د آزاد بيان مخه نيسي، يو عصيان و. ځينو پوهانو د دغه بغاوت ټولنيز او رواني هنيز علتونه څېړلي دي. دوی مثلاً وايي دی چې وزن په شعر کې د بهرنۍ طبيعت او د انسان د خپل بدن د حرکاتو د طبيعي ريتم انعکاس دی. د نورمال انسان د زړه ضربان د تلوګاموند او په طبيعت کې له باد څخه د ونو او بوټو د ښاخونو حرکتونه ريتميک دي. د سندرو بولو مرغانو لکه بلبله، عندليب، کنيرۍ او نورو سندرې ايقاع (عروضي وزن) او ريتم (سيلابي وزن) د وايه لري، ناشاپي نه ده چې شيلي شاعر په عندليب تشبيه کوي. دوی په دې خبره هم ټينګار کوي چې په شعر کې وزن يو ټولنيز ضرورت هم دی. انسان کله کله غواړي چې ترنم وکړي. له همدې مطالعونکې وينايي ترنم څخه شعر جوړ بڼي. شعر يوازې د شاعر د احساس بيان نه دی، د هغو نورو کسانو د احساسونو بيان هم دی چې له شاعر سره پکې څه ناڅه شريک دي، څو شعر ونشي ويلای.

دغه کسان غواړي چې له شاعر سره یو ځای د ډله ییز ترنم وکړي. د
کورس په شان ترنم وکړي. د فرانسې د اتلسمې پېړۍ شاعران له
خلکو، له ټولنې څخه بېګانه شوي وو. دوی داسې فکر کاوه چې خلک
دوی سره له دي، د دوی په افکارو او عواطفو باندې نه پوهېږي او
دوی یې تجرید کړي دي. نو له خپل ځان سره یوازې کېنېستل او داسې
بې وزنه شعرونه یې ووېل چې د ډله ییز ترنم (حتی فردي ترنم) له فیضه
خالي وو. دغه ډول شعرونه او احساساتو او عواطفو یا د طبیعي
مناظرو هغه وصفونه چې په رومانوي په ډېر ماهرانه او ښکلي انداز
سره راغلي وو، په ختیځو ژبو ترجمه شول او په دې توګه بې وزنه
شعر زموږ د ادب قلمروته هم راننووت. زموږ ځینې مقلدین وایي
چې موږ له نړۍ سره سیالي کوو، نړیوال شعر لیکو. بې وزنه شعر په
دنیا کې منل شوی دی، موږ یې هم لیکو. زه د دوی مخه نه نیسم،
ځکه چې نه حق لرم او نه یې نیولی شم. خو زما زړه ته دا ارمان راولوېږي
چې کشکې موږ هم د نورې نړۍ په شان فرهنګي، سیاسي، اقتصادي
حالت درلودای! کشکې په موږ کې هم د علم، تکنالوجۍ او تولید سطحه
خولا پورته ده، د ساده سواد سطحه په نړۍ کې د یوې ښې وروسته
پاتې ټولنې په اندازه وای! کشکې زموږ د ولس نفوس دومره زیات
وای او زموږ په ژبه کې دومره علمي او هنري ذخیره وای او زموږ
تولیدات دومره وای چې د نړۍ خلکو موږ ته څه احتیاج لرلای او زموږ
په ژبه پوهېدلای چې موږ د نړۍ ټولو خلکو ته د دوی په دود او
سویه شعر ویلای او سیالي مو ورسره کولای! زموږ ټولنه تړلې
ده، موږ اوس د نړۍ په خلکو کې نه حسابېږو او له جهانه او د جهان

له خلکو څخه وړ، ورو لا پسې لېرې کېږي . دنړۍ په نورو هېوادونو کې چې بې وزنه شعر پيدا شوی او منل شوی دی، دا دغوی داجتماعي، فکري، علمي، اقتصادي، سياسي او نورو ملي او بين المللي مناسباتو زېږنده ده، له شاعر څخه پرته اولس يې هم غوا ړي، لولي يې او خوند ترې اخلي . بنا يې له هغه نه دفاع هم کوي . پوښتنه دا ده چې زموږ په ولس کې څو فيصده خلک سواد لري او شعر او کتاب لولي . څو کسه پېژني چې ارسطو، افلاتون او نورو دشعر په باب دا يا هغه خبره کړې ده؟ دچا يې وزنه شعر خوښېږي . نه يواځې دشعروزن بلکه دښکلا پېژندنې احساس او له هغو نو څخه د خوند اخيستلو سويه او کيفيت، زما په نظر فرهنگي او تاريخي دي . له خاصو تولنو سره پيوستون لري . څوک به دا خبره و مني چې زموږ اولس د بتهوڼ، دموزارت، دچايکا فسکي په موسيقه پوهېږي او خوند ترې اخلي؟ چا دا خبره منلې چې موسيقي بين المللي ژبه ده؟ دنړۍ دنفو سو قاطع اکثريت، دغه اولس هم، چې شمېر يې مليار دونو ته رسېږي، دموسيقۍ په بين المللي ژبه نه پوهېږي . ويل کېږي چې شعر پرته له ښکلا، پرته له خپل ځانه بل مقصد او غايه نه لري . پيغام او معنا يې مهم نه دي . زموږ په اولس کې خو څوک بې معنا شعر ته غوږ نه نيسي . زموږ دخلکو په نظر که شعر کوم رسالت، کوم پيغام، کوم د نړۍ ارمان، کوم سوز او گداز ونه لري، وزن ونه لري، هغه له سره شعر نه دی . هغه هيڅ ښکلی نه دی .

له دې خبرو څخه زما مقصد دا دی چې دشعر په باب تيورېکي څېړنې زياتره ذهني دي او له واقعيت سره، په زياترو موارد و کې

سمون نه لري . د ما په نظر د شعر پېژندنه باید لومړی په هغو ژبو او هره تولنه کې په تاریخي او فرهنګي قرینه کې په عیني توګه تر سره شي او بیا دې له هغو څخه جامع نظري کلیې ، که چېرې پیدا ای شو ای ، جوړې شي .

زه نه غواړم چې دلته شعر تعریف کړم ، خو یوازې یو څه وایم چې شعر یو په زړه پورې ، د انسان د احتیاج وړ ، خو یو مرموز سحرآمیزه او حیرانونکې شاندار هنري ، ژبنیز ذهني تخلیق دی .

شعر په خپله انسان جوړ وي ، خو نه شاعر او نه شعر پوهان ورباندې پوهېږي چې دا څه ډول یوه پدیده ده . چا چې ادعا کړې د شعر په ماهیت پوهېدلی ، هغه یې تعریف کړی او خصوصیات یې ښودلي دي ، نه ټول شاعران ورباندې قناعت کوي او نه د شعر ټول ښېرونکي . نه یوازې د شعر ښېرونکي ، بلکه په خپله شاعر هم نه شي ویلای چې شعر څه شی دی ، څنګه ویل کېږي او په څه درد خوري؟ خو شاعر خپل شعر ونه وایي ، دی په خپله او نور هر څو ځوند اخلي ، خپله معنوي تنده ور باندې ماتوي .

د شعر پر ماهیت ، د هغه د ښېرنې پر دود باندې د علومو د بېلابېلو څانګو پوهانو ، لکه فیلسوفانو ، ادبپوهانو ، ټولنپوهانو ، ښکلا پوهانو ، حتی په خپله شاعرانو بحثونه کړي دي . خو هره ډله د خپل تخصص د لیدلوری ، موضوع او اهدافو په چوکاټ کې ورباندې غږېدلې ده . دغه بحثونه ډېر په زړه پورې دي . د نورو متفکرانو او پوهانو له خوا ورباندې بحثونه شوي ، منل شوي یا رد شوي دي .

د شعر پوهنې په بحثونو کې د شعر د منشاء او د شعر د هدف ـ

مسأله هم مهمه ده چې دې پر بحث نه وو باندې شوي دي. خو زیاتره هغه مهم آثار چې پر دې موضوعاتو باندې لیکل شوي دي د غربي پوهانو له خوا او غربي ژبو کې دي او بیا په غربي ژبه کې له یوې ژبې څخه پر نورو ژبو ژباړل شوي دي. په عربي، ترکي او فارسي ژبو کې هم ځینې آثار پر دغو موضوعاتو باندې شته. خو له بده مرغه په پښتو کې د شعر پوهنې پر موضوعاتو باندې دومره کم آثار لیکل یا ژباړل شوي دي چې د ګوتو شمیر ته هم نه رسیږي. څو محدودې مقالې او رسالې چې لیکل شوې دي دومره نیمګړې او سطحي دي چې د شعر د شاګردانو او زده کوونکو د علمي کنجکاوۍ تنده نه شي ماتولای.

د روهي صاحب دغه رساله، چې مونږ او تاسې یې لولو، په پښتو کې له لومړنیو آثارو څخه دي چې د شعر په واحده موضوع باندې په زیات اړخیزه او ژوره توګه بحث کوي. دده د څیړنې دود تحقیقي تأملي دی. د پوهانو نظریې را اخلي، تحلیلوي یې، ور باندې قضاوت کوي او خپلې تجربې او نظریې په صراحت سره بیانوي.

رساله پر ۹ داسې مقالو (توکونو) مشتمله ده چې د شعر په باب ځینې مهمې موضوعګانې، لکه شعر پیژندنه، شعریت یعنې څه؟ نثر او شعر، شعر او د نوښت مسأله، شاعر د شاعر په توګه، د شاعر قلمرو او ادبي ارزښت احتوا کوي.

د رسالې له لوستلو څخه جوتیږي چې مؤلف، د شعر د ماهیت او ورسره د مربوطو موضوعګانو په باب ځانته خپل نظریات هم لري او دغه نظر سره پایه ټینګ نه ځوري او په ثابته توګه پر مخ ځي، دا خبره تر زیاتې اندازې پورې د رسالې ته کلیت او دده نظر ته وحدت وربخښي.

زه نه غواړم چې د مقدمه لیکونکو له دود او عادت سره سم د دې رسالې مهم ټکي تشریح کړم ، لنډیز یې بیان کړم یا کره کتنه او قضاوت وړاندې وکړم . لوستونکي دې په خپله د غه رساله ولولي او قضاوت دې ور باندې وکړي . خو دومره وایم چې که دغه رساله چاپ شي د پښتو ژبې په څېړنیزو او تأملي آثارو کې به یو په زړه پورې او غنیمت اثر وي . دا رساله لوستونکو ته جوتوي چې د شعر څېړنه یوه ګران او پېچلې مسأله ده . د مؤلف په نظر په شعر پوهنه کې یوه مهمه مسأله د شعر د غرض او رسالت مسأله ده . له شعر څخه د سیاسي یا عقیدتي بهره بردارۍ موضوع او شاعر مجبوروول چې باید څنګه او د څه له پاره شعر ووایي او شعر باید څنګه وي او دا مسأله چې شعر څه شی دی ، شاعر څوک دی ، څنګه او د څه له پاره شعر وایي ؟

له بده مرغه د ټولنیزو علومو په څېړنو کې له لرغونو زمانو تر اوسه پورې د څېړونکو نظر ، عقیده او قضاوت د خل شوي دي . د شلمې پېړۍ له پیل څخه دغه مرض وبایې او مزمن شکل غوره کړی دی . له همدې امله د ټولنیزو علومو د څېړندود (میتود) پر علمیتوب باندې شک را مینځ ته شوی دی . د دې رسالې مؤلف دغې مسالې ته په صراحت سره ګوته نیسي او درنه ویلیک ، په شان د شعر پوهنې په تجویزي (دستوري) او تشریحي دوډولو باندې ، چې لومړنی مردود او دویم مرغوب دی ، بحث کوي . خو دا خبره باید هېره نه کړو چې د سړې جګړې په بحراني او اوږده بهیر کې دواړه نظریې هم یوه له بلې سره جګېدلې او اوس هم جنګېږي . تجویزي ادبپوهانو به ویل

چې توصیفي (تشریحي) ادبي هغه ته تجزیې ادبي هغې سره مخالفت

کوي چې نه غواړي د سرمایه دارۍ د نړۍ استثماري - استعماري خصلتونه

بربنډ کړي؛ نو ځکه وايي چې شعر کوم تولنیز «انتقامي» غرض او

هدف نه لري، بلکې د شعر هدف په خپله شعر دی. دوی به ویل چې

دغه خبره که په شکل کې تشریحي بریښي، په محتوا کې تجزیزي او

تبلیغي ده. دوی هم وايي چې شعر باید داسې نوي او داسې دې

وي. شعر دې تبلیغ نه کوي او تشریح دې کوي. روهي صاحب په دې

برخه کې بین البین او اعتدالي موقف لري او وايي کېدای شي چې په

شعر کې بشرخواهانه او هومانیستي فکرونه او ارمانونه انعکاس عمومي،

نه مطلق حزبي - عقیدتي ارمانونه. دلې خبرې زما په نظر د مقلد

غیر شاعرو ناظمانو له پاره به څه نا څه کټه ولري، خو شاعر ته

څوک پند او کولای نه شي، هغه داسې یو سر تمبه او باغي موجود

دی چې د خپل زړه خبره کوي. نه دروغ وايي، نه چاپلوسي کوي،

نه غندنه کوي، نه تبلیغ کوي او نه تشریح. هغه خپل احساس بیانوي،

جرئت نه خرابوي چې د چا خوښېږي او که د چا نه خوښېږي، د چا په

گټه تمامېږي او د چا په تاوان. شاعر له چا نه عبرت نه اخلي.

نور دې له هغه نه عبرت واخلي. د غه عبرت اخیستل شوی هم دی.

د ځینو شاعرانو خولې په مرغلرو ډکې شوې او د ځینو خولې په

تار او ستن گنډل شوې دي؛ حتی د منصور په شان په دار هم

ځړول شوي دي.

مانه چې جوړه شوې هم انسان ارمانونه لري او له خپلو ارمانونو

او هیلو سره ژوند کوي. شاعر هم انسان دی او خپل ارمانونه او

هیلې لري. خو دی د خپلو هیلو او ارمانونو د شمې لپاره پیښنګ دی،
شاعر وايي:

دافغان په ننګ مې و تړله توره
ننګیالی د زمانې خوشحال خټک یم!

شاعر د یهودي شایلاک ډرامه لیکي. شاعر وايي:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه، نه ځي
دآزادۍ مینه هیڅکله له پښتون نه، نه ځي

افسوس چې ماسره د شاعرانو دیوانونه او هیڅ دول کتاب نشته چې نور
په زړه پورې دغه دول مثالونه مې راوړي وای.

شاعر زما په نظر دوه دوله ارمانونه لري: د ننګیالو مستوبي ارمان
او د خپل مثالي ژوند د جوړولو ارمان. نو خپله دنیا ښکلې کوي او په خپل
خیال کې پکې ژوند کوي. کله کله دغه دنیا د ده شخصي دنیا نه وي،
د دنیا والو ښکلې دنیا وي.

ښه به داوي چې شاعر ته و نه وایو چې څه او څنګه و وایي. پریږده
مرغه چې لپې لپه خپلې ورځې ترانې وایي. څوک چې په رښتیا شاعر وي، شکسپیر
وي، خوشحال وي، الفت وي، ګویټه وي، حافظ وي، ایلیټ نو ایي،
شعر وایي.

پوهاند ډاکتر محمد رحیم الهام
د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پخوانی استاد
د افغانستان د علومو اکاډمۍ د اکاډمیسین کاندید
پېښور، ۱۹۹۶ د جنوري ۲۶

د شعر پېژندنه

ځینې ادیبوهان وایي چې شعر څوک نشي تعریفولی، هماغسې چې ښکلا او حقیقت د پېژندو ور نه دی، هماغسې چې خوند، رنګ او د کیفیت جهان د تعریف په تنګ چوکاټ کې نه ځایېږي، شعر هم د ښکلا او احساس له جهان سره اړه لري، د فورمولي قالب ته ځان نه سپاري لیکن دا یو ازنیز دلیل نه دی، له دې نه بل مهم دلیل هم شته او هغه دا چې هر شعر د یوه شاعر د تخیل زېږنده دی او هر شاعر له ژوند نه، له طبیعي او ټولنیز چاپېریال نه د ځان له پاره ځانګړی برداشت لري. د چا له پاره شعر وسیله ده او د چا په نظر شعر پخپله هدف دی. څوک وایي چې شعر باید کمټډ وي او ټولنیز رسالت ولري، خو ځینې نور له دې خبرې سره مخالفت کوي او وایي چې شعر باید تلپاتې ارزښت ولري، د یوې ډلې یا فرقې د ګټو او د یوه سیاسي رژیم د تبلیغاتو وسیله و نه ګرځي.

ددغې وروستۍ ډلې ادبپوهانو په نظر شعر زموږ په ترڅنګه او
بې خونده ژوند کې خوند پیدا کوي، دخوشیبو له پاره خلک له
ترخو واقعیتونو څخه د احساس، عاطفې، تخیل او ښکلا نړۍ ته رابولي،
عواطف یې تصفیه کوي، له زړونو څخه یې د یکنواختۍ او ابتذال رنګ
لرې کوي او دردونو ته یې څه تسکین ورکوي. دوی په پوهه
شعر د ښمنه اوکړکې دخوږولو وسیله نه ده او نه د سوداګرۍ مال
دی، بلکې مقصد یې د ښکلا بیان دی، د احساس لېږدونده ده، د
یکنواخته میخانیکي ژوند پرضد طغیان دی، د ارماني ژوند
انځور دی او په ساحرانه الفاظو سره د احساس بیاروونه ده، د نیم بسمل
مرغه نغمه ده، موزیکال فکر دی، روحاني الهام او شهود دی،
د هنر د آلهې پیغام دی او بالاخره شعر، شعر دی.

د شعر د تعریف یوه بله ستونزه دا ده چې ځینې شعر په تشریحي
توګه او ځینې نور یې په تجویزي توګه تعریفوي، تشریحي تعریف
د ویل شویو شعرونو له مجموعې نه د شعر خصوصیات او ماهیت راوباسي
په داسې حال کې چې تجویزي (دستوري) تعریف له مخکې نه د شعر
له پاره هدف ټاکي، قواعد ورته وضع کوي او شاعر ته دستور ورکوي
چې له همانه ټاکلي هدف سره سم شعر ووايي. یا په بله ژبه تشریحي
میتود وايي چې شعر څه شی دی او تجویزي (یا توصیفي) میتود وايي چې
شعر باید څنګه وي؟

کله چې د شعر پېژندنې په باب خبرې کېږي، نو اکثر ادبپوهان
خبره له ارسطو نه راپیلوي، ځکه چې دغه ستر یوناني فیلسوف
د شعر په باره کې د پوئتیکا په نامه ځانګړې رساله لیکلې ده او په

او په مخني [illegible] د شعر په باب خپل اساسي ټکي بیان کړي دي . د ارسطو په نظر ([illegible] وینا ده چې په زړه کې هیجان پیدا کړي) (۱)

ارسطو د خپل وخت یو کتاب چې د طبیعي علوم په برخه کې یې نظم لیکلی و ، شعر ونه گانه ځکه چې هیجان راوړونکی نه و . له دې څخه ښکاري چې د ده په نظر ، هیجان او عاطفه د شعر اساسي توک دی او هر نظم ته شعر نه ویل کېږي . څرنگه چې یوناني شعر قافیه نه درلوده ، نو موزون کلام په واقعیت کې موزون وینا ته ویل کېده . په دې حساب علمي مفکوره او د وزن نشته والی د شعر اصلي توکونه گڼل کېږي .

د منطق پوهانو په عقیده شعر مخیل کلام دی او په دې اساس تخیل د شعر بنیا دي عنصر گڼل کېږي . (ابنا سینا) په دې باره کې داسې وایي : « ان الشعر هو کلام مخیل مؤلف من اقوال موزونه متساویه و عند العرب مقفا ... ولا نظر المنطقی فی شئ من ذلک الا فی کونه کلاما مخیلا ... وانما ینظر المنطقی فی الشعر من حیث هو مخیل » (۲)

خواجه نصیر طوسی په خپل اثر (معیار الاشعار) کې وایي : « تخیل را حکمای یونان از فصول شعر ده اند و شعرای عرب و عجم از اسباب حدوث او میشمرند » (۳)

د منطق پوهانو له پورتنیو یادونو څخه باید داسې نتیجه وا نخیستله شي چې گویا نن کاله مخکې هم بې وزنه یعنې آزاد شعر موجود و . منطقي وایي چې که څه هم شعر موزون کلام دی او په عربي ژبه کې قافیه وال هم دی ، خو د ده په نظر دغه شیان (وزن او قافیه) په شعر کې تاکونکی نقش نه لري ، بلکې یوازې تخیل اعتبار لري ، که په وینا کې خیال (ایماژ ، ذهني انځور) نه وي نو هغه شعر

نه دی. هغه څه چې موږ یې آزاد شعر بولو، په ساینس کې د بې وزنۍ له ملکوتې سره یو ځای وزنېږي، که ساینس بې وزنه شاعر منلای شي، نو ادبیات هم بې وزنه شعر جوړولای شي، که څېړنې مو تېر د هنر په تاریخ کې د سنکرونیزم - همزمانۍ نظر و منو نو دا به څرګنده لیدل کېږي چې په شعر کې وزن د پایدارۍ له مقام نه ورو ورو راټیټ شوی دی او ځینو خوبیو شړلی دی. د سنکرونیزم په زمانه کې یعنی هغه وخت چې شاعر به هم سندرې ویلې او هم به یې نڅا ورسره کوله د شعر معنا ته دومره پاملرنه نه کېده، لکه څومره چې له ریتم (آهنګ) څخه خوند اخیستل کېده. سنکرونیزم لا اوس هم په ځینو قبیلو کې شته، هلته څوک د شاعر او سندرغاړي ترمنځ توپیر نه کوي.
ویل کېږي چې د عربي ژبې د شعر کلمه هم د عبراني ژبې له شیر څخه اخیستل شوې ده چې په اصل کې د سندرې په معنا ده. ورو وروسته لکه څنګه چې د علومو څانګې یو له بله جلا شوې په هنر کې هم څانګې یو څه سره بېلې شوې، لکه شعر، سندره (په غاړه ویل) نڅا، موسیقي او نور چې د بېلا بېلو څانګو په حیث پېژندل کېږي. سره له دې باید ووایو چې د هنر څانګې یو له بله نږدې دي او ځینې یې خو پوره خپلواکي نه لري. د مثال په توګه نڅا موسیقي ته اړتیا لري او له شعر څخه چاره نه لري (البته که څوک یې وله ګډېږي او یا یې محتوی سندرې وایي، نو هغه بېله خبره ده).
اوس به خپلې خبرې راتعقیب کړو: دوه ویلې چې شعر پخوا په غاړه ویل کېده او وزن یې درلود، خو وروسته د ځینو ادیبانو په نظر دغه دواړه ځانګړنې اضافي وګڼل شول. که داسې وي، نو د

شعریت معیار څه شی دی؟

کوم وخت چې مونږ په تېرو نسلونو کې وو د شعر تعریف مو داسې اوریدلی و: شعر هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري، خو اوس چې د شعر په باب څېړنې کوو د هغو په نتیجه کې داسې تعریف استنباط کولای شو: شعر یو ډول آهنګواله وینا ده چې پر عواطفو باندې اغېزه کوي، طبیعي ده چې اغېزه باید څو ندوره وي، که نه نو هرې اغېزې ته شعر نه شو ویلای.

د یو شمېر ادبپوهانو په نظر په شعر او په عام ډول په هنر کې د بیا جوړونې او تخیل عملیه تر ټولو مهمه ده. د مثال په توګه که څوک د پر مړي باندې ساندې وايي او د اوریدونکي پر عاطفه باندې اغېزه کوي دا واقعي شعر نه دی، ځکه چې له واقعیت سره نیغ په نیغه اړیکي لري خو که څوک د سټېج پر سر د نوموړې واقعه تمثیل کړي او د ساندو په ذریعه په اوریدونکي کې تاثیر پیدا کړي، نو دلته ساندې شاعرانه هویت پیدا کوي. یا په بله ژبه که چا ته له یوې واقعي پېښې نه مستقیماً تاثیر پیدا شي، نو دا هنر نه دی، خو که نوموړې پېښه په الفاظو، تمثیل یا تصویر سره له سره ورښودله شي نو دې ته هنر ویل کېږي.

(تولستوی) وايي که چېرې څوک لېوه په سترګو ووینې او ترې ووېرېږي دا هنر نه دی، خو که د هغه شخص چې لېوه یې لیدلی وي په اوریدونکو کې د نوموړې واقعې په بیانولو سره وېره او ترس ایجاد کړي د هغه عمل ته هنر ویل کېږي له همدې امله ځینو ادبپوهانو د تقلید او زیاتو ادبپوهانو د تخیل او تصویر پر عنصر زیات ټینګار کړی دی.

د معاصر شعر تر ټولو اساسي منقولې تخییل، انځور (ایماژ، تصویر) عاطفه (احساس، هیجان) شکلا او آهنګ (ریتم) دي. اوس به د ځینو لو ستونکو د استفادې له پاره هره مقوله په لنډه توګه توضیح کړو:

تخییل (چې زیاتره د تخیل په نامه شهرت لري) په مختلفو عبارتونو تعریف شوی دی. که په ساده ژبه ووایو تخییل د دغسې ذهني تصویرونو یا مفهومونو د جوړولو عملیه ده چې معمولاً په واقعیت کې موجود نه وي. په تخییل کې انالوژي (د مشابهتونو له لارې د شیانو یا پېښو پېژندنه) زیات اهمیت لري. په شاعرانه تخییل کې د داسې شیانو تر منځ اړیکې ټینګېږي چې عقلاني او منطقي نه ښکاري، لکه: د عقل لاس، د شفق سور کرېوان، سترې اړنوګانې، متحرک جسد ونه او داسې نور. د تخییل له پاره دا لاندې بیت ولولئ:

ستا په اننګو کې د حمزه د وینو سره ګې
نه شوې د پښتو غزله ځوان نه دې باباکړم

البته له دغه بیت څخه هغه څوک پوره خوند اخلي چې د حمزه د لقب (بابای غزل) یا (د غزل پلار) نه خبر وي او که څوک له دغه رمز نه خبر نه وي نو د پورتني بیت ښکلا او نازکخیالي نه شي درک کولی.
زه غواړم د لته یو بل ټکي ته هم اشاره وکړم او هغه دا چې په نوموړي بیت کې له شاعرانه منطق څخه کار اخیستل شوی دی او علمي منطق نه پکې چلېږي. له همدې امله یو چا د شعر په باب ویلي وو:
«معقول په نه وي پخو سنګلي وي. آیا همدغه کفایت نه کوي؟»
تصویر یا ذهني انځور د شعر یو بل مهم توک دی. تصویر

په عاطفي توکه دپېښې تجربې د انتقال او سپودنې وسیله ده. د تصویر په وسیله د دوو یا څو متجانسو شیانو ترمنځ اړیکې ټینګېږي او له همدې امله د تصویر جوړولو قدرت ترډېرې اندازې هماغه د تخیل قدرت دی. تصویر معمولاً د تشبیه، استعارې، سمبول او اسطورې په بڼه کې ځان څرګندوي. ځینې تصویرونه مقید او ځینې آزاد دي. مقید تصویرونه د تکرار له لارې د یو تولنیز قرارداد سطحې ته رسېدلي دي. د مثال په توګه: نرګس د سترګو، بنفشه د زلفو او سرو د قد مفهوم څرګندوي. آزاد تصویرونه کېدای شي له یوې نه زیاتې معناګانې افاده کړي.

عاطفه له ساینس څخه د هنر د بېلولو عمده مشخصه ده. علامه اقبال (رح) وایي:

حق اگر سوزی ندارد حکمت است
شعر میگردد چو سوز از دل گرفت

واقعیت هغه وخت شاعرانه بڼه پیدا کوي چې د عواطفو او جذباتو ورانګې پرې ولوېږي.

شکل د شعر یو مهم توک دی. د رمانتیزم مخکښانو شکل او کېټ پورې ضد کټل هغوی ته په خاصو شرایطو کې دا مفکوره پیدا شوې وه او سنی ذهنیت دا دی چې شعر باید حتماً شکلي وي او که کټور وي لا ښه.

خو دا د یو څانو په نظر کټورتوب د شعر ذاتي توک نه دی. کېدای شي چې یو شعر دې شکلي وي کټور دې نه وي، اما که شعر شکلي نه وي نو هغه شعر نه دی.

اوس به راشو د آهنګ موضوع ته. په دې وروستیو وختو

کې د آزاد شعر د رواجېدلو له امله داسې فکور منځ ته راغله چې گویا وزن یا آهنگ د شعریت اصلي معیار نه دی، ځکه منثور شعرونه او آزاد شعرونه وزن نه لري. ځینې ادیبان له دې خبرې سره موافقه نه کوي، ځکه د هغوی په نظر آزاد شعر هم یو ډول موسیقیت او آهنگ لري. د آزاد شعر او نظم تر منځ توپیر دا دی چې د آزاد شعر آهنگ دیوې ټاکلې قاعدې تابع نه دی، په داسې حال کې چې منظومې (دودیز) شعر ټاکلی وزن لري او په ځینو ژبو (لکه عربي، پارسي، پښتو او نورو) کې قافیه هم لري. ځینې ادیبان وزن یا آهنگ د شعر اصلي او لازمي توک نه گڼي او آزاد شعر په رسمیت نه پېژني. له دې څخه جوتېږي چې د شعر په تعریف کې د ادیبانو تر منځ عمومي موافقه نشته. ځینې داسې کسان هم پیداکېږي چې تعهد (ژمنه، التزام) د شعر ذاتي توک گڼي، خو اکثر ادیبان تعهد او اخلاقي یا سیاسي مسایل د شعر ذاتي توک نه بولي.

د مقالې په پای کې د دې ټکي یادونه لازمه بولم چې نه پخپله په شعر کې د یو پراخ هیومانیزم طرفداری کوم. زموږ په ټولنه کې له بده مرغه د تعهد او همدارنگه د ریالېزم له اصطلاح گانو څخه ځینو کسانو ناوړه گټې واخیستې. د تعهد پلویانو چې پخپله هم چندانې متعهد نه وو، له دغې کلمې څخه د تهدید او وېرولو له پاره کار واخیست. د ریالېزم پلویانو د واقعیت پالنې تر ماسک لاندې دومره درواغ وویل چې د خلکو زړونه یې د ریالېزم څخه تور کړل. که نن سبا د شعر په تحلیل او ارزیابۍ کې پر ټولنیز رسالت او واقعیت پالنې زیات ټینگار نه کېږي، نو دا شلونکی نسلونه

PROPERTY OF ACKU 6075

دې په دې برخه کې سره سېږ سایکالوجیک (بولنېر-اروایي) تضاوت وکړي.

یادښتونه:

* ځینې فیلسوفان وایي چې حقیقت نه پېژندل کېږي، ځکه چې هیڅوک د دې ضمانت نشي کولای چې د انسان یا حیوان حواس دې کټ مټ بهرني شیان په اصلي شکل درک کړي. کېدای شي چې د انسان حواس دې د تکامل په بهیر کې له نږدې کلونو وروسته شیان په بل ډول وویني. دا یوه ژوره فلسفي موضوع ده چې جلا بحث غواړي.

(۱) دکتر پرویز ناتل خانلری، شعر و هنر، شرکت سهامی ایران، چاپ ۱۳۴۵ هـ ش، ص ۱ (۱۶۸).

(۲) (صور خیال د شعر فارسي) په حواله، د دکتور محمد رضا شفیعي کدکني، تهران، ۱۳۴۹، مخ ۳۰.

(۳) همدغه اثر، مخ (۳۰)

** وزن د عربي او دري شعر ونو لپاره استعمالېږي او د عروض د علم مقوله ده، په دغو ژبو کې لنډ او (هجاء سلیبل) او اوږده څپه عمده نقش لري. ښښتو شعر څپه یېز ځجیز (سیلا بوټونیک) دی او دا دوباره ژبو د شعر له آهنګ سره نږدېوالی لري. په اسلاوي او الماني ژبو کې څج او په فرانسوي کې د هجاوو برابروالی د آهنګ اساس ګڼل کېږي. نو داسې انګل کېږي چې وزن او آهنګ سره مترادف نه دي.

*** د آزاد شعر اصطلاح زموږ فرهنګیان زیاتره د سپین شعر له پاره استعمالوي. سپین شعر باقاعده آهنګ لري چې د څج په اساس تاکل کېږي، دغه ډول شعر قافیه نه لري. آزاد شعر آهنګ او قافیه نه لري، لیکن یو ډول موسیقیت یا غیر منظم آهنګ پکې شته.

شعریت یعنې څه؟

د ځینو شعرونو په باره کې کله کله دا خبره اورېدل کېږي چې (شعریت نه لري) ددې خبرې معنا دا ده چې دغسې شعرونه تش په نوم شعرونه وي، شکل او کالبد یې شعر ته ورته دی، خو د شعر جوهر هغې کې نشته.

که د یوه سړي په باره کې وویل شي چې (سړیتوب نه لري) موږ په اسانه سره پوهېدای شو چې هغه د سړیتوب د پاره د وضع شوو نورمونو پیروي نه کوي او په اخلاقي لحاظ کښېوتلی دی. داسې ښکاري چې د سړیتوب معیار د نورماتیف اخلاقو رعایت دی.

اما د شعریت معیار څه شی دی؟ د شعریت معیار باید هغه څه وي چې د هغه په نشتوالي کې شعر په (نظم) بدلېږي. وېل کېږي چې (نظم) یو مهمل او پوچ لفظ دی (پوچ په دې مانا چې معنوي بار نه لري).

د شعریت د معیار مسأله تر ډېره پېچلې ده. تر ټولو مهم دلیل یې دا دی چې د شعر د تعریف په برخه کې د ادبپوهانو ترمنځ عمومي موافقه نه لیدل کېږي. تر کله چې پخپله د شعر پېژندنه (تعریف) تر پوښتنې لاندې راغلې ده، د شعریت

معیار و نه هم نشي ټاکل کېدای ، سره له دې ادبي کره کتونکي د کلمه ستکي (د ریاضي په ژبه مشترک مخرج) د پیدا کولو له لارې کولای شي د شعر ماهیت او جوهر وپېژني . په شعر کې داسې توک (یا توکونه) شته چې ادبپوهان د هغه (یا هغې) شته والی لازم (Sine-qua-non) شرط بولي.

همدغه توک یا توکونه د شعر جوهر یا نومښته تشکیلوي او د هغو نشتوالی په حقیقت کې د شعریت نشتوالی ګڼل کېږي.

داچې وايي شعر تعریفېدلای نشي ، د دوه ډوله ذهنیتونو زېږنده دي . ځینې وايي چې د مختلفو او حتی متضادو تعریفونو ترمنځ د انتخاب مساله رامنځ ته کېږي . په دې صورت کې مونږ یو علمي (ساینټفیک) د پوهنې له خوا منل شوی ، تعریف نشو وړاندې کولی.

داخبره په ښتیا د یادولو وړ ده چې شعر له ارزښتونو سره اړه لري او ارزښتونه د فلسفې له لارې څېړل کېږي نه د ساینس له لارې. (البته هغه ساینس چې د یوې مشخصې ایډیالوجۍ تابع وي ، کله کله ارزښتونو ته هم لاس ور غځوي) په عمومي ډول ارزښتونه (لکه ښه او بد ، ښکلی او بدرنګ) په اکسیالوجۍ پورې اړه پیدا کوي ، چې زیاتره فلسفي او تیوریټیکي بڼه لري.

د شعر تعریف نه درلودو کولو په برخه کې یو بل تمایل داسې دی چې د شعر هر ډول تعریف په نهایت کې میخانیکي بڼه پیدا کوي . نه غواړم له شعریت سره د ارتباط له امله په دې برخه کې یو څه توقف وکړم او د موضوع د زیاتې روښانتیا دپاره څو مثالونه راوړم.

د ترکیې نامتو شاعر (ناظم حکمت) وايي چې شعر هغه خوش آواز مرغه ته ورته دی چې باید غوږ ورته ونیول شي او له آواز څخه یې خوند واخیستل شي . هغه کسان چې غواړي شعر تعریف او تحلیل کړي په واقعیت

کې د موږ نه له غوښتو سره علاقه لري نه یعني له آواز سره .(۱)

(جان سیان دی) اخیکالي لیکوال وایي : څوک چې آس د مسابقې د پاره ورته ښي او د هغه آس د ساتلو سره مینه لري هغه د آس د بیولوژیکي یا تعریف سره علاقه نه لري . د بیولوژي په اساس آس هغه حیوان دی چې څلور پښې لري، څلور پټ غابونه لري، د تي لرونکو حیواناتو له جملې څخه دی، سره (سمونه) یې محکم دي، نو نعل ته اړتیا لري او داسې نور نور، اما نه سوال کاو د دغو متخصصاتو څخه د خپلې حرفې د پوهنتک د پاره هیڅ ډ ا یې کمه لنۍ اخیستلای. هغه داسې آس غواړي چې مسابقه وګټي، هم دغه مطلب د شعر په برخه کې هم صدق کوي. د نه شعر د پېژندلو لپاره تحلیل او کره کتنه یې ګټې کارندی، خو دغه شیان هیڅکله د احساس ځای نشي نیولی. د احساس او تجربې څخه د تصنیف او تحلیل له لارې سره جوت توپیر لري. د (میلان) خلک او پر انه مطالعه کوي، بلکې (تنفس کوي یې) (۲)

ویل کیږي چې د آلمان د نامتو شاعر ګویټه، نه غوښتنه وه چې د خپل مشهور اثر (فاوست) ایډیا په نثر تشریح کړي، نو هغه د دغې غوښتنې په مقابل څخه معذرت وغوښت .(۳)

ګویټه چې د ادب له روح سره اشنا وو په دې پوهیده چې د شکل په په تغییر سره محتوی هم خپل ارزښت له لاسه ورکوي او ادبي جوهر یې له منځه ځي .

د دغو مثالونو په پای کې به د نړۍ د نامتو ساینس پوه (البرت اینشټاین) څخه یو روایت را نقل کړو. له ده څخه چا وغوښتل چې د نسبیت تیوري په ساده او عام فهمه ژبه ورته تشریح کړي.

(انشتاین) ورته قصه وکړه چې یو ړانده له چانه غوښتنه وکړه
چې (سپین رنګ) ورته تشریح کړي، ځکه هغه بېچاره په عمر کې سپین رنګ
نه و لیدلی. نو هغه سړي ورته وویل: (د شیدو رنګ دې لیدلی دی؟)
ړانده وویل: «نه، د شیدو رنګ څنګه وي؟» ده ورته وویل:
«د شیدو رنګ د قاز په شان سپین دی.» ړانده وپوښتل: «قاز څنګه وي؟»
هغه سړي په خپل لاس ورته د قاز د مړۍ تمثیل کړ، او ړانده ته يې وویل چې
زما لاس لمس کړه، (د قاز او مړۍ دغه شان وي) ړانده د لاس سر د لمس
کولو نه وروسته ورته وویل: «نو اوس پوه شوم چې سپین رنګ څه وي!!»

د دغو مثالونو له راوړلو څخه مقصد دا دی چې په شعر کې د شعریت
ناوې خپل ځان د تعریف غېږې ته نه سپاري. «جورج والی» وایي:
«د شعر د ارزیابۍ دپاره هیڅ ډول بهرنی معیار او هیڅ ډول کمي
ارزښت وجود نه لري.» (۴)

دا دې کره کتونکو هغه ډله چې د شعر په تعریف پسې ګرځي، دېر
شمېر نامتو ادیبو هغو پر تعریفونو باندې تکیه کوي، په دغو تعریفونو
کې تر زیاتې اندازې د شعریت مسأله د حل کېدو پړاو ته نژدې کېږي.
دا دي یو شمېر مشهور تعریفونه:

شعر د طبیعت تقلید (یا تمثیل) دی. «ارسطو»

شاعر له حقیقت څخه دوه ځلې لیرې کېږي «افلاطون»

(پارتاس) شاعرنه دی ناظم دی. «جانسن»

د شعر غرض تخیل دی. «خواجه نصیر طوسی»

شعر یو قلابي تخلیق دی او شیان لکه څنګه چې دي هغسې يې
نه ښیي (تامس، سپل مني) نو شعر لکه په نظم کې چې راځي په نثر کې هم راتلای

شي... جوهر يې اسطوره، افسانه يا شعر دی، دغه درېځ وايه په يو شي

کې راځي (پرسي سکاټ)

زه به د کلمو شعر هغسې تعريف کړم، لکه چې هغه د ښکلا آهنګوال

تخليق وي. د هغه پياوړی قاضي ذوق دی. له عقل او وجدان سره

د هغه ارتباط ضمني (فرعي) دی.

که تصادف په پام کې و نه نيسو نو شعر له وظيفې يا حقيقت سره

سروکار نه لري. (ادګار الن پو)

شعر د قوي احساس تخيلي څرګندونه ده او معمولاً آهنګواله ده

... د چوپتيا په حالت کې د قوي احساساتو د طغياني حالت راټولونه

ده. (ورډز ورث)

د ساينس خاص او مستقيم هدف د حقيقت لاس ته راوړنه او انتقال دی، د

شعر خاص او مستقيم هدف خوند دی... کاشکې ځوان شاعران د شعر او نثر په

باره کې زما دوستانه يادونې په ياد ولري چې او هغه دا چې، نثر: په بهترين

شکل سره د الفاظو تنظيمول دی، او شعر: په بهترين نظم سره د بهترينو کلمو

پيل دی. (ساموئيل ټيلر کولريج)

مطلق شعر په جذباتي او آهنګواله ژبه د بشري فکر مشخصه او هنري

څرګندونه ده. (تيودور واټس - ډانټن)

له دې امله به موږ شعر موزيکال فکر وګڼو. (کارلايل)

يو واقعي نظم د تجربو تسلسل دی، کله چې موږ هغه په شاعرانه توګه

لولو د آوازونو، تصويرونو، فکرونو او جذباتو له معبر څخه تېرېږو.

(انډرو براډلي)

شعر يوه ژبه ده چې په زيات يا کم هيجاني ډول سره مفرځه وايي چې ويل

کېداى نشي . هر شعر که لوى وي که کوچنى همدغه کار کوي .

(ایډوین ارلینګټن رابنس)

په شعر کې د لفظ معنا دهغه څه نه چې په قاموس کې يې راوړي، پراخه ده. او د بيان قدرت يې زيات دى . (پ ګوري)

منه شعر معنا نه لري . (ابوالمعاني بيدل)

شعر نه دى دا خوناب د زخمي زړه دى

يا د تلي د ستي دم د خولې دمړه دى

يا د وينو اباسين وهلى موج دى

يا له مناره د حيرت وتلى فوج دى

(حميد مومند)

ځيني خلک تصور کوي چې د شعر هدف منوونه ده او شعر بايد چې کله د وجدان په بشپړولو کې زيات وباسي او يا داخلاقو او ادابو منوونه وکړي او کله هم هغه څه چې ګټور وي، په ګوته کړي. . . .

شعر يې له خپل ځانه پرته هدف نه لري او نه يې شي درلودلى .

«شارل بودلر»

شعر بايد د ثروند داړتياوو او معيارونو تابع نکړو . د ګلاب ګل ځوک د دې د پاره نه خوښوي چې د هغه اوبه د سترګو د درمل په توګه استعمالېدې شي، بلکې د دې د پاره يې خوښوي چې ګلاب ښکلى دى او ښکلا پخپله بيو مستقل ارزښت دى . (رمي دوګورمون)

نه ، د دنيوي لمسون د پاره نه ،

د دنيوي حرص او د دنيوي مبارزې د پاره نه ؛

بلکې د خونږې سندرې د پاره ، د الهام د پاره ،

د دعا د پاره دی چې شاعر دنیا ته راغلی دی.

(پوشکین)

موږ نه غواړو چې نقاشي او مجسمه جوړونه متحد ه کړو. شعر هم د نقاشۍ موسیقۍ او مجسمې جوړولو په شان دی. (ژان پل سارتر)

سل وار، دایم چې هنر د هنر د پاره (ویکتور هوګو)

خدګه نه لري؟ ښکلی دی. آیا همدغه کفایت نه کوي؟ د ګلانو په شان د عطرونو په شان، د مرغیو په شان او د ټولو هغو شیانو په شان چې بشر شي کولی په خپله خوښه هغو ته تغییر ورکړي او ضایع یې کړي. په عمومي توګه هنر چې ګټور وي ښکلی کېدای نشي، ځکه چې ورځنی ژوند ته ورننوزي، شعر په نثر بدلېږي، او آزاد مریی کېږي. هنر آزادي ده، پرتم دی، غوړېدا ده، د روح غوړېدا ده په بطالت کې. نقاشي، مجسمه جوړونه او موسیقي مطلقاً د هیڅ شي په درد نه لګېږي، موږ د هنر د آزادۍ ځخه ملاتړ کوو. زموږ په نظر هنر وسیله نه ده، بلکې غایه ده. هر هنرمند چې یې له ښکلا ځخه د بل شي په باره کې فکر کوي، زموږ په پوهه هنرمند نه دی.

(ویکتور هوګو)

شاعر او سه حتی په نثر کې. (بودلر)

موږ شاعران له عدم سره جنګېږو، ترڅو هغه په هستۍ بدل کړو، د چوپتیا دروازه په سوک وهو ځو یوه ځواب ورکوونکی موسیقي واورو.

موږ لایتناهي فضا په یوه لویشت کاغذ کې ځایوو،

او د زړه له دوه ګوټو ځخه سیلاب راباسو. (چیني سردار لوچي)

درشعر مپیچ ودرفن او * که اکذب اوست احسن او (حضرت جامی رح)

هغه شاعر چې د ښتیا و یونکی نه وي مړ دی او هغه شاعر چې یوازې

دواقعیت پالونکی وي هم مړ دی. هغه شاعر چې غیر منطقي وي یوازې پخپله

پوهیږي او د هغه مینه ، او دا ډیره لږه غمه ده که پښه ده، خو هغه شاعر

چې تل منطق وي او ان سره و پوهیږي چې څه وایي هم له وخته ډکه

خبره ده. ثابت او جاویداني احکام په شعر کې وجود نه لري. (پابلو نرودا)

د شعر هدف په ملت کې د روښنایي خپرونه ده. (او کولت بابیلې)

ستر شاعر او په عمومي توګه لوی لیکوال هغه دی چې خپل هېواد

ته ستر خدمتونه وکړي او ډېرې ښېګڼې ورته ورسوي. (چرنیشفسکی)

هُنر او ادب باید هغه څه ترسیم او تجسیم کړي چې اجتماعي انسان

ورسره علاقه لري او نارامي يې. (پلیخانوف)

ادبیات د تصویرونو هُنر دی او په هغه کې (لغ) او تبلیغاتي

افکار زیان رسوونکی دي. (لوناچارسکی)

د غه پورتني تعریفونه ځینې شاعرانه او ځینې ادب پوهنیز دي.

په ادب پوهنیزو تعریفونو کې ځینې تشریحي او ځینې توصیفي دي.

توصیفي تعریفونه ارمانيز او ایډیالوجیک دي او شاعر ته لارښوونه

کوي چې (باید) څه ډول شعر ووایي. اما تشریحي تعریفونه فقط د غه کې

ته اشاره کوي چې شاعرانو څه ډول شعرونه ویلي دي او د همدغو شعرونو

په استناد يې هڅه کړې ده چې د شعر ماهیت شرح کړي. په همدغه اساس

تشریحي تعریفونه که په ټوله معنا علمي نه دي، علمي ونمه تعریفونه يې

ګڼلی شو او یا يې د علمي کولو په لاره کې یو کوښښ بولو.

په یادو شویو تعریفونو کې مشترک ټکي دا دي: تخیل، جذبات

(یا احساسات) ښکلا، عواطف، خوند، مفکوره، په یوه یا بله بڼه د واقعیت

امکان، همدغه‌کډ ټکی د شعریت معیارونه هم کمل کېدای شي.

دقیق ادبي کره کتونکی اعتراض کولی شي چې: (۱) دا د تعریفونو بشپړه بېلګه (سامپل) نه ده.

(۲) زمونږ ادبپوهانو شعر موزون او مقفی کلام بللی دی، له دغسې یو ممتداول تعریف نه سترګې پټې شوی دي. (۳) په نورو تعریفونو کې تر زیاتې اندازې پورې د تعهد او رسالت برخه یا په بله ژبه اخلاقي موازین له نظره غورځول شوی دي. (٤) په ځینو تعریفونو کې د شعر پر ځای شاعر یا د شعر هدف، وظیفې او یا هنر تعریف شوی دی.

د لومړي اعتراض په ځواب کې باید وویل شي چې اکثر ادبپوهان او ادبي کره کتونکي د شعر په باره کې زیاتې خبرې کوي، خو په مستقیم ډول د شعر له تعریف نه ډډه کوي. د پورتنیو تعریفونو د موندلو له پاره ما ډېر کتابونه لټولي دي. حتی د ادبیاتو انسایکلو پیډیک قاموسونه (لکه په انګرېزي ژبه د نړۍ د ادبیاتو قاموس چې (۲۵۰) تنو ادبپوهانو یې په لیکنه کې ونډه اخیستې ده، د هولمن د ادبیاتو قاموس او نور) او د ادبپوهنې ځینې کتابونه (لکه په انګرېزي ژبه د ادبیاتو مقدمه په (۱۳۳۱) مخونو کې، د ادب د تیورۍ اساسونه، مسایلی از فرهنګ و هنر وزبان او داسې نور) یو لنډ جامع تعریف نه ورکوي. په یوه کتاب کې (۳۵۹) مخونه د شعر پېژندنې ته وقف شوي دي، خو د شعر تعریف پکې نه دی راغلی. یو دلیل به یې داوي چې د ټولو د قبول وړ تعریف نشي وړاندې کېدای.

د دوهم اعتراض په برخه کې ویل کېدای شي چې په دې برخه کې د آهنګ کلمه کفایت کوي او همغه په تعریفونو کې راغلې ده.

د قافيې مسأله په نويو اواسبياتوکې تر پوښتنې لاندې ده ، په تېره په انګرېزي شعر کې له ځلورو پرخو څخه درې برخې شعرونه (سپين شعرونه) قافيې نه لري . همدارنګه داروپا په کلاسيک شعر او د هيوما نستي بهير دپلويانو په شعر کې قافيه نه مراعات کېده . البته د وزن برخه داهنګ د ريتم په بڼه په تعريفونو کې راغلې ده .

دريم اعتراض چې بنايي تر ټولو مهم اعتراض وي ، په شعر کې د اخلاقي موازينو مېرونه ده . په دې باره کې بايد په صراحت سره وويل شي چې اخلاق واقعاً بنه شی دی ، خو د شعريت اصلي معيار نه دی او د شعر په نسبت بهرنی معيار ګڼل کېږي ، نه ذاتي معيار . د غلط فهمی د لېرې کولو د پاره بايد په دې برخه کې توقف وکړو .

(احسان طبری) ليکي : ((حال سوال پيش می آيد : در يک اثر هنری از اجزا ی سه گانه کدام مهمتر است ؟ بلا فاصله بايد (مختصات فکری ، بديعی ، فنی) گفت اگر يک اثر هنری فاقد مختصات بديعی باشد همه چيز هست بجز اثر هنری زيرا آن ويژه گی که اثر هنری را به مثابه مظهر خاصی از خلاقيت شعور انسانی از انواع ديگر خلاقيت ها جدا می کند همانا د بديع يا هنری بودن آنست ، نه اينکه مشتمل بر فکر واند يشه ايست ، يا حاکی از دا نستن قواعد فنی معين . بهمين جهت حق است که اگر کسی را که موافق قواعد فنی و مراعات علوم عروض و قافيه و صنايع لطيفه و معنويه ابياتی سروده است ولی شعرش از قريحه خلاق شاعرانه از سوزها و شورها ، از يافت ها و نکته دانی ها از احساسات و تخيلات از تعابير و تصاوير بديع وغيره تهی است شاعر ندانيم وتنها ناظم بشمريم .

آری يک اثر هنری تنها زمانی در خورد چنين نامی است که واجد

مختصات ضرعد بدیعی لاقل به حد مطلوب ؤکافی باشد . ولی اگر مختصات بدیع جامه زیبایی برپیکر زشت اندیشه های پوچ کژ و زیانمند باشدچطور؟ آیا بازهم اثر هنری است؟ آری زهری شیرین وافیونی محض است ولی اثر هنری است ، چنانکه برخی از آثار فرانتس کافکا یانوشته های صادق هدایت را میتوان ازین نوع شمرد . جامعه حق دارد آنرا تشویق نکند ، ولی نمی تواند هنری بودنش را انکار نماید .»(٥١)

له دغو یا دو نو څرګندېږي چې شریعت او اخلاق لازم او ملزوم نه دي . له بده مرغه ځینې ادیبوهان یا ادبي کره کتونکي غیر اخلاقي له ضد اخلاقي سره مترادف بولي په داسي حال کې چې غیر اخلاقي یوازې دا مفهوم افاده کوي چې اخلاقي موضوعات (ښه یا بد) پکې نشته ، لکه چې نه وایم : (لمر راوخوت ، آسمان شین دی) دا غیر اخلاقي جملې دي . شعر کیدای شي چې یوه منظره توصیف کړي بې له دې چې اخلاقي قضاوت ورسره ملګری کړي . طبیعي علوم هم له اخلاقو څخه بحث نه کوي هیڅوک حق نه لري چې د فزیک پر کتاب باندې اعتراض وکړي چې ولې اخلاقي وجیزې پکې نه دي راغلي ، ځکه چې فزیک یوازې طبیعي قوانین راسپړي . دا چې د تولنې واکمنان له دغو قوانینو څخه څنګه استفاده کوي د فزیک په علم پورې اړه نه لري . د شعر موضوع هم کټ مټ دغسې ده ، شعر ، شعر دی نه اخلاقیات (ایتیکس) .

موضوع یو شی دی او شعر (شکل او محتوا) بل شی . شاعر کولی شي هره موضوع چې وغواړي د خپل ځان د پاره انتخاب کړي او په شاعرانه ژبه او بدیعي ډول سره یې افاده کړي . سره له دې ځینې داسې موضوعات شته چې له شعر سره نه جوړېږي ، لکه د فزیک او کیمیا فرمولونه شرح او

او یا هغو ته ورته موضوعگانی ، (لوناچارسکی) د شوروی اتحاد د فرهنگی چارو مسوول په دی باره کی داسی لیکی : هغه هنرمند چی په خپل اثر کی د هیواد د تطبیق شوی اقتصاد دی پلانونو هدفونه انځور وی او ارزښتون هنرمندتوب سبه هنرمند هغه دی چی داسی قلمرو ته لاره پیدا کړی چی تر او سه پوری نه وی کشف شوی او په داسی څرنګه کی کار وکړی چی منطق او ارقام یې لاس ونه لری .)[19]

په همدې ارتباط یوه بله پوښتنه راولاړیږی او هغه داچی (شعر د شعر دپاره دی) او که (شعر د ژوند دپاره) یا په بله ژبه : شعر د ژوند دپاره دی که د خوند دپاره ؟ په دی باره کی ډیری زیاتی لیکنی شوی دی خو د امساله،لکه چی په سمه توګه نه وی درک شوی . هغو کسانو چی(شعر د شعر دپاره) شعار ورماندی کړی هدف یی داوو چی شعر باید په تجارتی متاع بدل نشي ، د خوشامندی او چاپلوسی وسیله ونه ګرځي ، د دوله ییزو مقاصدو او ورځنیو تبلیغاتو د لاس آله نشی ، شعر د ګیډی غذا نه ده ،بلکی د روح غذا ده . د هغو په نظر د شعر معیار ښکلا ده نه ګټه . آیا ښکلا له ژوند سره اړه نه لری ؟ آیا په ژوند کی خوند اهمیت نه لري ؟ که داسی وی نو شعر ژوند ته ښکلا او خوند وربخښي او له یی خوندی ځرږی ساتي .

((اسماعیل نوری علا) د برادلی خبری داسی رانقل کوی : ((تجربه شاعرانه) هدف خود را در درون خویش دارد (شعر برای شعر) ودارای ارزش ذاتی است .

ارزش شعری این تجربه نیز تنها همین ارزش ذاتی می باشد . شعر ممکن است دارای ارزش های خارجی نیز باشد و وسیله ای برای خدمت

په فرهنگ ومذهب محسوب گردد ، چراکه میتواند حامل دستورات باشد یا از دردها بکاهد و یا کار خوبی را انجام دهد ، چه بهتر ، بگذارید ازین نقطه نظرها نیز مورد ارزیابي قرار گیرد ، لیکن ازین ارزش خارجي نمیتواند ارزش های شاعرانه ی آنرا تعیین کند.»(۷)

د (شعر د شعر دپاره) مفکوره په حقیقت کې د شعر په ذاتي ارزښت باندې تکیه کوي او بهرني ارزښتونه عبوري او مؤقتي بولي .

د (پلیخانوف) په عقیده د (شعر دشعر دپاره) مفکوره په خاصو اجتماعي شرایطو کې راو ټوکېده . داهغه زمانه ده چې شاعر له بورژوازۍ یعنې حاکمې طبقې څخه ځان لیرې کړی دی ، له هغه سره همکاري نه کوي او په اصطلاح له غله سره دجوال خوله نه نیسي او د هغه منفعت پر ستي اپورتونیزم او چالاکۍ ته په سپکه سترګه ګوري (۸) او غواړي چې هنر آزاد کړي ، خپلواک یې کړي ، د بورژوازۍ په خدمت کې یې وانچوي .

د څلورم اعتراض په باره کې به همدومره یادونه کافي وي چې وړاندې د شعر د پېژندلو سره طریقه داده چې وګورو شاعر له څه ویلي دي . شعر د شاعر کار دی او همدغه شاعر دی چې شعري رامینځ ته کړی دی . داسې نه ده چې شعر له مخکې نه موجود وي او شاعر هغه و مومي بیا یې لاس ته راوړي . نو کله چې مونږ د شعر په ارتباط د شاعر کار څېړو داسې مانا لري لکه شعر چې موڅېړلی وي .

نو شعریت یعنې څه ؟

که پورتنۍ یا دونې سمې او په ځای وي نو له هغو څخه قسماً دا نتیجه لاس ته راځي چې د شعریت دپاره باید ورځینې (بهرنیو) — معیارونو ته په (مخه سنه) وړاندې .

پاتې کېږي د شعر ځاني (ذاتي) توکونه چې عبارت دي له مفکورې، تخیل، احساس او آهنګ څخه او س به د هر یوه توک په باره لنډې یادونې وکړو:

(۱) مفکوره: په هر شعرکې باید یوه مفکوره نغښتې وي که دربابید) کلمه حذف کړو، نو داسې به ووایو چې هر شعر له ځانه سره یوه مفکوره لري.

(کارلایل) وایي چې شعر موزیکال فکر دی، خو ځینې ادبیوهان مفکوره د شعر اصلي توکی نه ګڼي. د اخبر و بیدل ته منسوبه ده چې وایي: «شعر خوب معنی ندارد». نامتو فرانسوي لیکوال او فیلسوف (ژان پل سارتر) هم په دې باره کې ځینې خبرې لري. هغه شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي ده په نظر شعر د موسیقی، نقاشۍ او پلاستیک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسې حال کې چې ادبیات له ځانه سره یو پیغام او رسالت لري. هماغسې چې د موسیقۍ آوازونه کومه خاصه معنا نه سنبندي شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول یا نښانه دلالت وکړي، د موسیقۍ د نوټه په شان لفظي تصویر جوړوي. دغه تصویر د نقاشۍ تابلو یا مجسمې، یا پرتمینې ماڼۍ ته ورته دی چې فقط منګلا منعکسوي نه ضرورت او اړتیا.

د شعر حکم د نقاشۍ، مجسمه جوړولو او آهنګ جوړولو په شان دی، لکه چې (آرتور رمبو) وایي:

ای فصلونو، ای قصرونو!

کوم روح دی چې بې عیبه دی؟

شاعر له هیڅ څخه پوښتنه نه کوي. هیڅوک هم پوښتنه نه کوي شاعر غایب دی او پخپله پوښتنه هم دې ته نه ده حاضر چې ځواب ورکړي

بلکې ځواب د ننه په پوښتنه کې پروت دی . د شاعر مقصد دا هم نه دی چې و وايي هر څوک بې عيب لري . شاعر فقط شاعرانه خبره کړې ده ، کوم هدف ، پيغام يا مانا پکې نشته . دا لاندې شعر وګورئ :

و ايلون او پيشکي
و هلی پورته پوړ ته ختې کې
غوا د مياشتې د پاسه توپ و واهه
د ډوک سپي وخندل
چې د غه چلی نه يې وليدل
پشقاب له چلی کاشوغې سره منډې و وهلې

(د يوه انګريزي شعر ترجمه)

بنا غلی «نکس او نکس اينله» وايي چې د غه شعر نامعقول دی ، هو نامعقول دی ، مګر په نړۍ کې يو ښه شعر دی . کله چې ماشوم دا شعر اوري له خندا او خوشالۍ نه لانګې وهي ګوري او تو پونه وهي .

دا شعر نه دی ، لوبه ده خو څوک ثابتولی شي چې د شعر ويلو انګيزه د لوبې له انګيزې سره توپير لري .»

هو نامعقول دی او بايي همدا سبب دی چې شعر دی ، همدغه د يا خبره چې د شعر قلمرو د منطق او ارقامو قلمرو نه دی . د شعر منطق خاص شاعرانه منطق دی . په شعر کې تشبيه ، استعاره ، تمثيل ، حسن تعليل مبالغه ، بداعت ، تخيل ، اسطوره او دا سې نور توکونه شعر له منطق او صوري تفکير څخه لېرې کوي . د شعر صغرۍ ، کبرۍ او نتيجه ځانته مخصوص شکل غوره کوي .

تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم — تبسمی کن و جان بین که چون همی سپرم (حافظ)

دا شعر منطقي تحلیل ته ضرورت نه لري ، ځکه چې « تحلیل شعر ببخوند کړي ۰ »

د آفتاب په کمند نه خېژم آسمان ته

نه ئې د م بار لکه شبنم په دوش د ګلو

(کاظم خان شیدا)

(اسماعیل نوري علاء) د (H. coombes) خبره را نقلوي : (ظریف ترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان ، روانشناسان ، مردم شناسان و نظایر آنها صرفاً با ورود در شعر ، شاعرانه نمی‌شوند. کسی که شاعرانه فکر میکند خود شاعر است ۰)) (۹)

وایې چې نامتو ادیب (ادین) ته یو ځوان مراجعه وکړه او ورته وې ویل : « زه غواړم چې شعر ووایم ، لطفاً ما ته لار ښوونه وکړه . » (ادین) ورځنه وپو ښتل : « آیا د شعر ویلو له پاره کومه مهمه مفکوره لرې چې شعر ئې لرې ؟ » هغه په ځواب کې ورته وویل : « هو ، غواړم یو مهمه مفکوره په نظم راوړم . » (ادین) ورته وویل : « ځه بچیه ! له تا څخه شاعر نه جوړیږي ګا ! »

دا خبره د مبالغې په توګه ویل شوې ده ، خو د هغو ځوانو شاعرانو د پاره ښه درس دی چې فکر کوي ښه شعر یوازې هغه شعر دی چې مهمه مفکوره پکې نغښتل شوې وي او یا شعار پکې راغلی وي . کله کله د یو شعر ښکلا د یوې کلمې په استعمال پورې اړه لري ، لکه په لاندې بیت کې د (عکس) کلمه د دوهم ځل د پاره :

مابرفتم وعکس ما باقی است = = ګردش روزګار برعکس است

وګورئ د « الفت » د لاندې شعر په ور وستي مصرع کې د « ګرد » کلمې شعر څومره خوند ور کړی دی :

لەکوم لوری را روان یو جهانگرد ؤ
مخ او ختې باندې یې پروت دلارې گرد ؤ

ماویل څه دې ولیدل په دې جهان کې
ویلې د ومره شومه پوه چې جهان گرد ؤ

په دې شعر کې نه د جهان دگرد والی (د څمکې دکرویت) مفکوره او نه د دوړو او گردونو څخه د جهان د ډکوالي مفکوره دلوستونکي ذوق او پاملرنه راپاڅوي بلکې په هنري توگه د مطلب افاده د خوند او التذاذ منبع گرځي .

د پورتنیو یادونو څخه باید دا نتیجه وانه اخیستله شي چې گویا په شعر کې مفکوره نشته او یا مفکوره څه ارزښت نه لري . اصلي مطلب دا دی چې مفکوره په شعر کې مخومره تاکونکی نقش نه لري، لکه څومره چې په هنري او بدیعي توگه دیوې مفکورې څرگندونه یې لري .
علمي پرنسیپونه ، تاریخي فاکټونه او فلسفي نظریې په شعر کې ځای لرلای شي خو د هغو شته والی د شعریت معیار نه گڼل کېږي .
علمي ، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید شاعرانه شي ، د شعر تابعیت ومني په شعر کې جذب او الوتنیا شي او بیا ته خپل ځان په هنري میلیم کې راڅرگند کړي . د ایران نامتو شاعر رید الله رویایي) لیکي : ((مختصر آنست که شعر به کارها وروزها کاری ندارد ، نه نقل میکند و نه می آموزد ، شعر تنها ست و از هر اجباری رها . بر سرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیگری . بدهی ای نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق ، نه به ایمان ودانش ، ودرعین حال بیم دارد از ینکه چیزی پست و حقیر باشد)) (۱۰)

د شاعر مقصد دا دی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سیاسي ارزښتونه د شعر په نسبت بهرني ارزښتونه دي، نه د شعر ذاتي ارزښتونه. هغه څه چې د شعر ذاتي ارزښت ټاکي هنري او ایستیکي خصوصیات دي.

(گل پاچا الفت) وایي: ((تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی.))

هغه کسان چې شعر د ژوند هینداره یا د واقعیت انعکاس بولي، او په عین وخت کې د نږه (خالص) شعر، فورمالیستي شعر او نورو غیر ریالیستي شعرونو شته والی په رسمیت پېژني د خپل تعریف د توجیه کولو د پاره باید د تناقص د حل لاره ولټوي. که چېرې غیر ریالیستي شعر ته هم شعر ویل کېږي (او د دغسې شعرونو شتون هم له نه دی) نو موږ نشو کولی واقعیت د شعریت معیار وبولو.

لنډه یې دا چې په هر شعر کې یو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې شته والی د شعریت دلیل نه گڼل کېږي، بلکې مفکوره باید په شاعرانه صورت کې تجلي وکړي.

(۲) د شعر تر ټولو مهم او اساسي توک تخیل دی. ځینې ادبپوهان د «تخیل» پر ځای د ((تخییل)) کلمه غوره گڼي، خو څرنگه چې «تخیل» کلمه عمومیت لري نو د لته له همدغه متداول لفظ څخه کار اخلو. (خواجه نصیر طوسي) په «معیار الاشعار» کې وایي دي چې د شعر غرض تخیل دی.

اما تخیل څه شي ته ویل کېږي؟ د تخیل اصطلاح ډېره اوږده تاریخچه لري. د لرغوني یونان د زمانې نه تر اوسه پورې په دې باره کې ډېر بحثونه شوي دي او د ډېر ځله د هغه مفهوم له Fantasy او Fancy سره گډ شوی دی. د لته به لنډه توگه لومړی تخیل شرح او بیا ورو سته

تعریف کړ و .

دارواپوهانو په عقیده شیان او پدیدې د حواسو له لارې په ارګانیزم باندې اغېزه کوي چې په لومړنۍ مرحله کې احساس کېږي او بیا د ادراک پړاو ته رسېږي (پېژندل کېږي) د ادراک له لارې انسان یو شی پېژني . کله چې یو شی غایب وي احساس او ادراک هم محو کېږي ، خو د هغه شي اثر په ذهن کې یو تصویر (ایماژ) پیدا کوي . ذهني تصویرونه بیا بیرته رایاله د انګېزو په اثر کله په خپل اصلي صورت څرګندېږي چې هغې ته تداعي یا د ونه (Recollection) ویل کېږي او کله په بدله بڼه کې تجلي کوي چې په دې صورت کې تخیل بلل کېږي . شاعرانه تخیل د ځینو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځینو نورو په عقیده په هغه کې یوه شعوري هڅه شامله ده .

د فلسفي قاموس (د مسکو چاپ ، ۱۹٦۷ کال) تخیل داسې تعریفوي :

« تخیل هغه استعداد یا قابلیت دی چې د واقعیت نه د لاس ته راغلو انطباعاتو پر اساس په بشري شعور کې نوي حسي یا فکري ایماژ نه (انځورونه) تخلیق کړي هغه چې په ټا کلې بڼه کې واقعي موجودیت نه لري .

تخیل نه یوازې په هنر کې ، بلکې په ساینس کې هم اهمیت لري ، ځکه د تخیل په واسطه فرضیې ، ماډل ، مفهومونه او د تجربو د پاره هڅوونکې مبنې تر لاسه کیږي . اما په تخلیقي فنونو کې تخیل یو اساسي عنصر دی . تخیل په شعر کې د تشبیهاتو ، استعارو ، څېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي . د لته له اسطورې څخه مقصد د راتلونکي وخت ایډیالي تجسیم دی . څېره (پورټریټ) د موجودو شیانو او پدیدو عیني تصویر دی چې د انسان په واک یا قلمرو کې وي ، خو اسطوره یو ایډیالي یا ارماني تصویر دی چې په موجوده وخت کې د انسان

له واک څخه وتلی وي - تخیل د ترکیب له لارې مختلف او نا متجانس شیان سره پیوندوي یا ګډوي.(۱۰)

(۳) احساس: په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. کله شاعر کې درد، آرزو، احساس، اند پېښېږي، قهر او تاثر ونه لري نو لوستونکي یا اورېدونکي له داسې شعر څخه خوند نه شي اخیستلای. (لیف تولستوی) په خپل اثر «هنر څه دی؟» کې په دې ټینګار کوي چې د شعر اصلي وظیفه دا ده چې مقابل لوري ته احساس ور نقل کړي. (ساوستیانوف) لیکي چې «په هنر کې قضاوت مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه تبارز کوي» او «د هنر وظیفه یوازې معرفي نه ده، بلکې هغه د انسان په وړاندې مسائل طرح کوي، ژوند ته خوند وربخښي او د نړۍ په ارتباط د ده عاطفي برخورد پیاوړی کوي.» (۱۱)

که څه هم دغه خبرې د هنر په باره کې په عام ډول څرګند وني کوي خو څرنګه چې شعر د هنر یو عمده توک دی نو طبعاً د شعر په باره کې هم صدق کوي. (امیر حسین اریان پور) لیکي: «بطور خلاصه: فلسفه محصول علم و هنر است، و علم شناختی است مبتنی بر مفاهیم کلی و دارای جنبه ادراکی قوی. پس بیش از واقعیت درونی واقعیت بیرونی را مورد توجه قرار میدهد. وچون ثبات نسبتی واقعیت بیرونی از واقعیت درونی بیشتر است، علم که بر واقعیت بیرونی تاکید میورزد، بیانی است نسبتاً قاطع، بیانی است کمی از وضع موجود واقعیت، از آنچه هست. هنر شناختی است مبتنی بر تصاویر جزیی و دارای جنبه عاطفی قوی، پس، بیش از واقعیت بیرونی واقعیت درونی را مورد توجه قرار میدهد... بیانی است نسبتاً خصوصی، بیانی است کیفی از تحولات واقعیت، از آنچه باید باشد، از امکانات امیدها و آرزوها.» (۱۲)

(موری) وایي: «استر شاعر د ژوند په باره کې د نتایجو د لاس ته راوړلو دپاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې یو کیفیت تشخیصوي. د ده عواطف چې په یوه بل کې یې تداخل کړی دی، ورو ورو په ده کې یو عادت را مینځ ته کوي، ځینې شیان او پیښې پر ده باندې له نورو زیاته اغېزه کوي ... نو ما په یو هم داد شاعر د تجربې اسلوب عاطفي بنسټ دی»

د ایران یو مشهور شاعر او ادب پېژندونکی (نادر نادرپور) وایي: «من به آن چیزی شعر میگویم که در من انفعال عاطفي ایجاد کند احساس و اندیشه مرا بر انگیزد و مرا دستخوش نوعی هیجان سازد.»(۳)

شعر، که بنکلی وي یا هیجان پارونکی تصویر درلودونکی په هر صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري.

(٤) وزم (آهنګ = Rhythm) : د (وزم) کلمه چې غاړې (لحن) او آواز ته ویل کېږي، دلته د (ریتم) یعنې د آواز د موزون والي په مانا استعمال شوې ده. په پارسۍ کې د (ریتم) دپاره د «آهنګ» له کلمې څخه کار اخیستل کېږي. مونږ کوښښ کړی چې (وزم) - (ریتم) په معنا استعمال کړو. په شعر کې د منظمو او یا تقریباً برابرو زماني وقفو نه مینځه د همانغه مشابه آوازونو تکرار ته ریتم ویل کېږي.

مونږ دلته هغو تجربو ته رجوع نه کوو چې ادوا پوهانو د وزم (ریتم) په باره کې کړې دي، خو دا خبره څرګنده ده چې (که په جمله آواز مکرر وه نه وي) وزم د انسان پر سایکولوجي باندې لذت بخښونکې اغېز کوي.

دا باید و وایو چې هر شعر (د آزاد شعر په ګډون) هرومرو یو ډول وزم لري. حتی بنکلی او خوندور ځینې نثر هم یو ډول وزم لري

خو د آزاد شعر او هنري نثر وزن با قاعده او منظمه متریک بیلګه نه تعقیبوي . ځينې ادبپوهان آزاد شعر د منظم وزن د نه درلودلو په سبب اصلاً شعر نه ګڼي . که څه هم داسې وي نو وزن د شعر ارګانیک توک دی. که آزاد شعر (لکه له نامه څخه یې چې څرګندېږي) شعر وي، نو هغه هم یو ډول وزن لري چې البته د نظم په اندازه باقاعده نه دی .

نتیجه :

شعر له څلورو ضروري توکونو څخه جوړېږي - مفکوره ، تخیل، احساس (عاطفه) او وزن . د دې خبرې ضمني مانا داده چې هر نظم شعر نه دی . په شعر کې د مفکورې شته والی حتمي دی ، ځکه چې بې مفهومه شعر، شعر نه دی ، لیکن په شعر کې مفکوره باید شاعرانه (په شعر کې د افادې وړ) مفکوره وي . له دغو توکو یا دوو نو څخه ورو سته ، کولی شو د شعر د پاره دالاندې تعریف پیشنهاد کړو :

شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب ته ویل کېږي .

مأخذونه

(1) د شعر په باره کې د واصف باختري، مقاله ، لکچرهای اموزشی برای اشتراک کنندگان نخستین کنفرانس سرتاسری نویسندګان جوان، پوهنتون کابل، ۱۳۶۲ .

(2) Barrow et al, An Introduction to Literature Houghton Mifflin Company Boston 1959, pp. 665-66.

(۳) سرمحقق دوست شینواری ، د ادب د تیوری اساسونه، دولتي مطبعه ، ۱۳۶۵ ، ۸۵-۸۶ مخونه

(4) George Walley, Poetic Process, 1963. p. 235.

(۵) احسان طبری ، مسایل از فرهنگ وهنر و زبان ، انتشارات مروارید، چاپ اول ، تهران ،۱۳۵۹ هـ ش کال ، (۱۵-۱۶) مخونه

(۶) لونا چارسکی ، درباره ادبیات ، مترجم :ع. ن ، کمیته دولتی طبع ونشر ، ۱۳۶۳ ، ص. (۱٤) .

(۷) اسماعیل نوری علاء ، صور واسباب در شعر امروز ایران ، سازمان انتشارات بامداد ، چاپ اول تهران : ۱۳۴۸ ، ص. (۸۴) .

(۸) د زیات تفصیل دپاره وگورئ : ادبي څېړنې محمد صدیق روهي تالیف ، ۱۳۶۰ ، مخ (۳۸) .

(*) که هدف یوه سرپناه وي نو یوه کوډله هم ضرورت رفع کولی شي . پر تمینه ماڼۍ د ښکلا د ذوق د تسکین دپاره جوړېږي ، نه د اړتیا د رفع کولو دپاره . په یوه خاورین کنډولي کې هم اوبه څښل کېدای شي ، نو بلوري گیلاس دڅه دپاره جوړېږي؟ مجسمه ، تابلو ، زینتي بوټي او گلان شعر او په مجموع کې هنر د اړتیا وسره اړه نلري ، مگر دا چې د ښکلا سره مینه په خپله یوه انساني اړتیا بلله شي .

(۹) اسماعیل نوری علاء ، صور واسباب در شعر امروز ایران ، چاپ اول ، سازمان انتشارات بامداد ، تهران ، ۱۳۴۸ ، ص. (۵۰) .

(۱۰) اسماعیل نوری علاء ، هماغه کتاب ، (۲۸۰) مخ

(**) (اسطوره) د فلسفي متولې په توگه جلا مفهوم او تعریف لري ،

دلته ديوې ادبي اصطلاح په توګه راغلی ده.

(۱۱) «The theory of Reflection and the Arts»
Savostyanov, Marxist-Leninist Aesthetics and the Arts, Progress publishers Moscow. 1980, pp. 143-44.

(۱۲) امیرحسین آریان‌پور، جامعه شناسی هنر، چاپ روتاسیون، مطبعه حزبی، مؤسسه نشراتی ح.د.خ.ا، ۱۳٦٤ هش کال حمل (۷۲) مخ.

(۱۳) مصاحبه علی اصغر ضرابی با نادرپور، مجله فردوسی، شماره ۸۱۰ به نقل از اسماعیل نوری علاء، همان کتاب.

د شعر په باره کې څو یادونې:

ادبي ارزښت

د موضوع د روښانولو لپاره خپلې خبرې، په یوه خاطره پیل کوم:

هغه وخت په دولسم ټولګي کې وم، ګلیوالو به هر وخت دا ویلې چې: په زړه کې مې فکر وکړ، زړه مې راته وویلې. زړه مې ومنله او داسې نور.

دوی فکر کاوه چې زړه د فکر کولو غړی (ارګان) دی. ما په ښوونځي کې لوستي وو چې زړه د وینو د ویشلو دنده تر سره کوي. د فکر کولو غړی دماغ دی. یوه ورځ مې یې د بره کې ناستو خلکو ته وویل چې: زړه فکر نه کوي، بلکې ماغزه فکر کوي. یو مشر چې په خبرو او استدلال کې ډېر تکړه و، دا خبره ونه منله. زموږ دواړو بحث دوام وکړ او په پای کې زه پړ شوم. د ده استدلال دا و چې که چېرې زړه وینه ونه ویشي نو ماغزه هم کار نشي کولی، نو په دې

اساس زړه د فکر کولو لپاره ضروري غړی دی او که زړه ودرېږي نو فکر کول هم پای ته رسېږي. کلیوالو د ده پر دلیل او منطق آفرین ووایه او ریچا را ته خطاب وکړ «مکتبي پرشوې»

ما هېڅکار کاوه چې نه ندیم پرشوی. دا سمه ده چې که زړه ونه وي نو ماغزه هم خپله وظیفه نشي ترسره کولی، لیکن دا ددې معنا نه لري چې زړه فکر کوي.

دغه کلیوالی استدلال ډېر څه زموږ د پخو او متکړو لیکوالو په لیکنو کې هم ځان څرګندوي. د مثال په توګه دوی وایي که مفکوره «ایډیا» نه وي نو شعر نه جوړېږي او له همدې امله مفکوره د شعر اساسي توک دی. ورپسې دوی زیاتوي چې هره مفکوره د ځان د څرګندولو لپاره پخپله یو مناسب شکل غوره کوي.

که موږ دغه ډول استدلال وکړو، نو ویلی شو چې ډوډۍ د شعر اساسي توک دی، ځکه چې که څوک ډوډۍ ونه خوري نو نه مفکوره شته او نه شعر. نباید یو بل څوک اعتراض وکړي چې ډوډۍ په خاوره او بو، لمر او هوا پورې اړه لري که دغه شیان نه وي نو نه ډوډۍ شته او نه شعر. نو موږ نه پوهېږو چې د شعر لازمي توک کوم دی؟

بله پوښتنه دا ده چې آیا هره مفکوره د شعر کېدلو لیاقت لري؟ یوځلې (لونا چارسکی) د شوروي اتحاد د فرهنګي چارو مسوول ویلي وو «هغه هنرمند چې پخپل اثر کې د هېواد د تطبیق شوو اقتصادي پلانونو هدفونه انځوروي ارزښتمن هنرمند دی. ښه هنرمند هغه دی چې داسې قلمرو ته لاره پیدا کړي چې تراوسه پورې نه وي کشف شوي

او په داسې حوزه کې کار وکړي چې منطق او ارقام یې لاس ونه لري (۱)

دا خبره مونږ ته جن آت راکوي چې د ځینو «مترقي کره کتونکو» له انتقاد څخه د بچ کېدلو مصوونیت احساس کړو. ځکه ځینې له شاعرانو څخه داسې غوښتنه کوي چې د پنځه کلنو اقتصادي پلانونو په باره کې شعرونه ولیکي او که دا کار نشي کولی نو لږ تر لږه باید تیوریکي موضوعګانې په شعر کې بیان کړي او یا د ورځې مسایل په شعر کې منعکس کړي.

زما عقیده دا ده چې د هرې مفکورې د پاره د شاعرانه پروسس له تېرېدو نه وروسته د شعر کېدلو امکان شته، خو ځینې مواد په اسانه سره د شعر په فابریکه کې د پروسس لپاره نشي تیارېدلی. مونږ باید ددې انتظار ونه لرو چې دوړین تار څخه وریښمین دسمال جوړ کړو. په همدې ترتیب ځینې مفکورې سختې غیر شاعرانه دي، لکه (لوناچارسکي) چې ورته اشاره کړې ده.

که دا خبره سم وي نو هره مفکوره حق دېره لوړه علمي مفکوره یا درياضي فورمولونه د شعر او شاعري قلمرو ته نه ورننوزي. ددې خبرې بله معنا دا ده چې یوازې شاعرانه مفکوره د ځان د څرګندولو لپاره تنها کلي شکل غوره کړي. لیکن دا یوه ستره لانجه ده. څوک کولی شي چې د شاعرانه او غیر شاعرانه مفکورو د بېلو لپاره یو اوږد فهرست جوړ کړي؟ دا کار نه مطلوب دی او نه ممکن. مخصوصاً په دې دلیل چې له شاعر نه هیله کېږي نوې مفکورې وړاندې کړي او کمڅانه له مخکې نه معلومه وي، نو په دې صورت کې شعر نوښت نه لري او

---

(۱) لوناچارسکی، درباره ادبیات، مترجم: ع، د کمیټه دولتي طبع ونشر، ۱۳۶۳، ۱۴ مخ.

خپله بې ارزښت له لاسه ورکوي. که مفکوره د شعر ټاکونکی توک دی نو شاعر باید پخپله ستر مفکر وي، په داسې حال کې چې د عنعني له مخې دا خبره سمه نه ښکاري. ډېر لوی شاعران شته چې نو کلور، اسطوره او فانتازي وړاندې کوي او مفکره يې علمي ارزښت نه لري، مګر د ادبي ارزښت څخه يې څوک سترګې نه شي پټولی. ادبي ارزښت له علمي، فلسفي يا اخلاقي ارزښت سره ارګانيک پيوستون نه لري، همداسې چې شعر د ښايسته جوړښت او آهنګ له مخې له عادي وينا (نثر) سره توپير لري، «شاعرانه شوې مفکورې» هم د کلتور له عادي مفکورو سره يو شان نه دي. هغه څه چې شاعر يې په شعر کې ويلی شي د عادي شخص لپاره جواز نه لري، د مثال په توګه د خوشحال خټک دا شعر:

نه خوشحال کمزوری نه يم چې به هار کړم
په ښکاره شراب وهم چې خوله يې را کړه

يو شاعرانه طغيان دی. د داسې طغيان په شعر کې ډېر خوند کوي مګر که خوشحال خټک د دغې خبرې په نثر په يوه لويه مجلس کې ويلې وای، سپين ږيرو او درنو پښتنو به سخت خپګان څرګند کړی وای او د پښتني کلتور له نورمونو څخه به يې انحراف ګڼلی وای.

حافظ شيرازي په صراحت سره په دغه بيت کې شرابو ته اشاره کوي:

آن تلخ وش که صوفی ام الخبائثش خواند
اشهی لنا و احلی من قبلة العذارا

دا بيت د کلتور له منل شويو نورمونو څخه تېری دی، ليکن د

شعریت په برکت نه یوازې بلکې ځوک یې بدنه ګڼي لیکن په [illegible] او خوند یې تکراروي . تحلیله د شاعرانو رندی، طغیان او له کلتوري نورمونو څخه تېری زغملی شي او له ډېرو تنګ نظره متعصبو پرته نور خلک له دغسې سرغړونو څخه خوند اخلي .

د دې خبرو نتیجه دا ده چې شاعرانه بداخلاقي، د عادي اشخاصو له بداخلاقه سره توپیر لري . (اپلاتون) ډېر نیار وایست چې د (هومر) شعرونه سانسور کړي، ځکه د ده په عقیده د (هومر) شعرونه د ځوانانو اخلاق فاسدوي، لیکن څه فایده یې ونه کړه، ځکه چې (هومر) شعر ویلی و، او حتمي نه ده چې شعر دې د نورمایتیف اخلاقو تابع وي .

د حمید په دیوان کې دا شعر زیات شهرت لري :

خط پر مخ د صنم راغی که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دایې غابښ په خوله کې زیب کا که ژاله شوه په لاله کې
دا زما له غمه شین زړه پکې خیال د یار د شرنګ و
هسې رنګ زیب او زینت کا لکه مې په شنه پیاله کې

ټول ادبپوهان په دې خبره پوهېږي چې د صنم پر مخ د خط راتلل کوم بډول معشوق ته اشاره ده . په دې کې هم د کلتور له نورمونو څخه انحراف لیدل کېږي . سره له دې چې دغه شعر د حمید په ادبي شهرت کې ډېر زیات نقش لري .

له پورتنیو خبرو څخه مونږ یوې بلې نتیجې ته رسېږو او هغه دا چې د مفکورې څرګوالی د ادبي ارزښت لپاره ټاکوونکی عامل نه ګڼل

کېږي . يو ه مفکوره بنايي علمي ، فلسفي يا اخلاقي وي او حتی وزن او قافيه هم ور کړل شي اما له دې سره سره د ادبپوه او شعر پېژندونکي په نظر له ادبي ارزښت څخه بې برخې وي . هر نظم شعر نه ګڼل کېږي او حتمي نه ده چې هر شعر دې منظوم وي . له دې امله د وزن او قافيې په درلودلو سره حتمي نه ده چې يوه مفکوره شعر وګڼل شي .

(اسماعيل نوري علاء) داخبره رانقلوو : « ظريفترين وبرجسته ترين افکار فيلسوفان روانشناسان ومردم شناسان ونظاير آنها صرفاً باورود به شعر ، شاعرانه نميشوند . کسيکه شاعرانه فکر ميکند خود شاعراست »(۱)

وايي چې يو ځوان نامتو ادبپوه (ادين) ته مراجعه وکړه او ورته وې ويل : « زه غواړم چې شعر ووايم ، لطفاً ماته لارښوونه وکړه » ادين له ده څخه وپوښتل : « آيا د شعر ويلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لرې ؟ » هغه په ځواب کې ورته وويل :

« هو ، غواړم يوه مهمه مفکوره په نظم راوړم . »

د دغه ځواب په اورېدو سره (ادين) ورته وويل : « ته بچيه له تا څخه شاعر نه جوړېږي . (۲)

کېدای شي داخبرې د واقعيت خوښوونکو (رياليستانو) په نظر پوچې او بې مفهومه ښکاره شي . دلته هدف دا نه دی چې دا خبرې دې ومنل شي ، بلکې هدف دادی چې واورېدل شي . يو څوک به يوه خبره اوري پوچه او بې معنا ورته ښکاري ، سبا بې بيا اوري جرئت پکې وهي . همدا جرئت وصل پخپله د بې اهميت لري . (پابلونرودا) وايي چې : « ثابت او

---

(۱) اسماعيل نوري علاء ، صور واسباب درشعر امروز ايران ، چاپ اول ، انتشارات بامداد ، تهران ، ۱۳۴۸ - مخ ۵۰ .
(2) Barrow et al An Introduction to Literature 1959

جاى يد اني احكام په شعر کې وجود نه لري.» مهم ټکى دادى چې مختلفې نظريې په دقت سره او له يخوالنه موضعګيرۍ پرته واورېدل شي.

موږ ټولو ته څرګنده ده چې ادبي کره کتونکي د شعر د ارزښت ټاکنې لپاره له بېلابېلو معيارونو څخه کار اخلي. ځيني د شعر اخلاقي او تربيتي اړخ ته ارزښت ورکوي، ځيني يې د سايکالوجۍ له پلوه څېړي ځيني يې د ټولنپوهنې په هنداره کې ګوري، ځوک اسطوري پکې لټوي، ځوک يې پر استتيکي ارزښت ټينګار کوي او ځيني نور ورباندې نور معيارونه تطبيقوي.

زما په عقيده علمي، اخلاقي او فلسفي ښېګڼې د شعر په نسبت بهرنۍ توکونه دي. که شعر د اخلاقو په ترويج د علومو په تعميم او د فلسفي افکارو په تعميق کې برخه واخلي د ابدي ښکلا ګټور کار وي او دا به داسې مثال ولري لکه ميوه زينتي ونه چې د ښکلا په خاطر کېنول شوې وي او خلکو ته ميوه هم ورکړي. شعر د زينتي ونې په شان دى په اصل کې د ښکلا لپاره دى او که ګټه ولري، نو دا خو کومه د اعتراض وړ خبره نه ده. معتبر او مايه خلک ښايي د زينتي ونې له ميوې څخه استفاده ونه کړي او دا يوازې غريبان دي چې ميوې ته يې سترګې نيولې وي. د خوراک لپاره د خوند او ښکلا مسالې دوهمه مسأله ده، تر هر څه د مخه بايد د دوى ګېډه مړه شي. له دې څخه ښکاري چې ښکلا او اړتيا بېلابېلې پديدې دي. يو شى به ښکلى وي خو ګټور به نه وي او يا د دې په خلاف ګټور به وي خو ښکلى به نه وي.

شعر خپل ارزښت له ښکلا څخه اخلي نه له اړتيا څخه (مګر دا چې ښکلا څخه هم برخه ولري اړتيا ګڼله شي.) ناستوليګوال (ويکتور هوګو)

وايي : « څه ګټه نه لري؟ ښکلی دی، آیا هم دغه کفایت نه کوي؟ د ګلانو په شان ، د عطرونو په شان ، د مرغیو په شان او د ټولو هغو شیانو په شان چې بشر نشي کولی په خپله خوښه هغو ته تغییر ورکړي او ضایع یې کړي. په عمومي توګه هر شی چې ګټور وي ښکلی کېدای نشي، ځکه ورځني ژوند ته ورننوزي ، شعر په نثر بدلیږي او آزاد مړ یې کیږي . هنر آزادي ده ، پر تم دی ، غوړېدا ده، د روح غوړېدا ده په بطالت کې. نقاشي ، مجسمه جوړونه او موسیقي مطلقاً د هیڅ شي په درد نه لګیږي . موږ د هنر له آزادۍ څخه ملاتړ کوو. زموږ په نظر هنر وسیله نه ده ، بلکې غایه ده . هر هنرمند چې بې له ښکلا څخه د بل شي په باره کې فکر کوي ، زموږ په پوهه هنرمند نه دی. »

فرانسوي فیلسوف (ژان پل سارتر) شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي ، د نقاشۍ موسیقۍ ، مجسمه جوړونې او معمارۍ په کتار کې یې دروي.

طبعاً د ده منظور له شعر څخه ایډیال شعر دی ، نه هر ډول منظوم اثر.

د سارتر په عقیده شعر د موسیقۍ، نقاشۍ او پلاستیک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسې حال کې چې ادبیات التزام او تعهد قبلوي او کولای شي یو پیغام ولري، شعر د التزام وړ نه دی همداسې چې د موسیقۍ آوازونه کومه خاصه معنا نه ښندي ، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول یا نښانه دلالت وکړي د موسیقۍ د نوټ په شان لفظي تصویر جوړوي . دغه تصویر د نقاشۍ تابلو یا مجسمې یا پر قیمتي ماڼۍ ته ورته دی چې فقط ښکلا منعکسوي ته ضرورت او اړتیا .(۱)

---

(۱) شعریت یعنې څه؟ روحي ، کابل مجله (۸-۹) ګڼه ، ۱۳۶۶ هـ ش ، مخ ۳۲

د پغمان په یوه باغ کې مې له دوستانو سره میله جوړه کړې وه، یو چا د افسوس په لهجه وویل چې د دغه مخامخ ماڼۍ تعمیر څو څو ځله وران شوی او بیا جوړ شوی دی، ځکه چې د باغ خاوند به چې په ماڼۍ کې څه نیمګړتیا ولیده، ماڼۍ به یې ورانکړه او بیا به یې د نوي ډیزاین په اساس جوړوله. په دې ترتیب په ملیونونو افغانۍ هدر و لاړې.

ما ورته وویل: دغه ماڼۍ د سرپنا د پیدا کولو لپاره نه ده جوړه شوې. د ماڼۍ خاوند د کابل په ښارکې کور لري. دا ماڼۍ د هنري ذوق د تسکین لپاره ودانه شوې ده، نه دا چې تیا د پوره کولو لپاره. په دې اساس ویلای شو چې که څه او ایستیکی ذوق هر وخت سره غاړه غړې کیدای نه شي. د شاعر چې خپل شعر خوښ نه شي له سره یې جوړوي، د نقاش چې تابلو خوښه نه شي هیسته یې غورځوي. اما کلال خپل منګی نه ماتوي، ځکه چې یو غریب خو به پیدا شي چې په ارزانه یې ورباندې خرڅ کړي. یو تاجر تر څو چې امکان ولري خپل خراب او خوسا شیان هم په پیسو خرڅوي. البته د دې احتمال شته نفي کولی چې یو وږی شاعر دې د حق الزحمې لپاره یو بې خونده شعر هم چاپ ته وسپاري او هم دغسې نقاش دې واخله. خو بحران حالات او استثنایي حالات دي. هنر په عام ډول له ذوق سره اړه لري: ذوق یې خوښونکی او رزونکی دی او ذوق یې قاضي دی. د ادبي او هنري ارزښت د ټاکلو لپاره هیڅ کوم ټاکلی فورمول - چې د علمي فورمول په شان د ټاکلو لپاره د منلو وړ وي - نه دی وضع کړی. ادبي ارزښت په نهایت کې پر ذوق تکیه کوي. نامتو لیکوال «اړکار الن پو» په دې باو

کې داسې وايي: « نه به د کلمو شعر هغسې تعریف کړم لکه چې
هغه د ښکلا آهنګوال تخلیق وي. د هغه یوازینۍ قاضي ذوق دی.
له عقل او وجدان سره د هغه ارتباط ضمني (فرعي) دی. که تصادف
په بڼه کې و نه نیسو نو شعر له وظیفې یا حقیقت سره سروکار نه لري »[1]
د فرانسې ستر شاعر (شارل بودلر) د شعر په باره کې داسې نظر
ښکاره کوي: « ځینې خلک تصور کوي چې د شعر هدف ښوونه ده
او شعر باید چې کله د وجدان په بشپړ ولو کې زیات وباسي او یا
د اخلاقو او آدابو ښوونه وکړي او کله هم هغه څه چې ګټور وي
په ګوته کړي ... شعر پې له خپل ځانه بل هدف نه لري او نه یې
شي درلودلی. »
که دا خبرې و منل شي نو د شعر ارزښت څنګه ټاکل شي؟
دا ډېر اوږد بحث غواړي، خو دلته باید دومره وویل شي چې د شعر
د تعریف او تحدید په واسطه میخانیکي بڼه پیدا کوي. مونږ کولی
شو چې د خوندورې غذا د پخولو لپاره د آشپزۍ له کتاب نه استفاده
وکړو. هلته د هر شي اندازه، د حرارت اندازه او حتی د وخت
اندازه، هر څه لیکل شوي او د تطبیق وړ دي، اما د شعر مسأله داسې
نه ده، د شعر په پېژندلو او حتی د شعر په باره کې د تخصص
درلودلو په سبب څوک شاعر کېدای نشي. طبیب، انجنیر، کرنپوه
(اګرونومیست) پیلوټ او داسې نور له نظري درس نه وروسته
په تطبیقي برخه کې هم پر مخ ځي. اما د شعر پېژندنې او ادبپوهنې په

(1) William F. Thrall and Addison Hibbard. A HANDBOOK TO LITERATURE (revised) The odyssy press, New York, 1960. P365

برخرکې په تخصص درلودلو سره حتمي نه ده چې څوک ښه شعر ووايي. سره له دې چې د دې خبرې معنا دا نه ده چې د شعر د ماهيت او جوړ هر پېژندنه د شعر ويونکو سره مرسته نه کوي او يا دا چې اصلاً د شعر له پېژندلو پرته شعر ووايي. شعر خپل ارزښت له هنري ژبې، تخيل، تصوير، آهنګ او عاطفي بارڅخه ترلاسه کوي، چې د دې ټولو شرح جلا بحث غواړي.

نتيجه:

شعر دوه ډوله ارزښتونه لري: ذاتي او بهرني.

د شعر بهرني ارزښتونه اخلاقو، علم، فلسفې، سياست، مذهب يا ايډيالوجۍ ته خدمت کوي. متعهد شاعران د شعر بهرنيو ارزښتونو ته زيات اهميت ورکوي. متعهد شعر ديوې ټاکلې طبقې، قشر، سياسي يا مذهبي فرقې مرام ته وقف شوي وي او له دې امله د ټولو لپاره بخوند او التذاذ منبع نه کرځي.

اما هميشني او جاويداني شعر د ټولو انسانانو په آدرس ويل کېږي او د شعر ذاتي ارزښتونه څخه کار اخلي. په دغه ډول شعر کې هم مفکوره د بشريت له بايمي ارزښتونو او پراخ هيومانيزم سره اړه لري. د زمانې په اوږدو کې هر نسل ته احساس او عواطف ور انتقالوي، عشق، ښکلا، سوله او دوستي، ايثار، زړه سواندي آرمانونه او داسې نور هميشني ارزښتونه د شعر ښې تانه او مسود ساتي.

د شعر ذاتي ارزښتونه ښکلا، تخيل، تصوير، هنري ژبه، آهنګ، احساس او جذبات دي. بهرني ارزښتونه بايد شاعرانو شي له هنري ودونسته د شعر نوم ورباندې ايښودل کېداى شي.

نثر او شعر

نثر په اصل کې عربي کلمه ده، په لغت کې شیندلو او تیتولو ته وایي
او په اصطلاح کې هغه وینا ده چې وزن او قافیه نه لري. (۱)

د ادب پېژندنې په اکثرو متونو کې نثر په دوه ډوله ویشل شوی دی:

۱- مرسل نثر، چې د وزن او قافیې له قید څخه آزاد وي.

۲- مسجع نثر، چې سجع پکې راغلې وي.

(فرهنګ ادبیات فارسی» د (داکتر خانلری کیا) تالیف په دې باره کې
داسې لیکي: «نثر مرسل، نثری است که نویسنده در آن مقید به آوردن
سجع یا صنایع لفظی دیگر نباشد.

نثر مسجع نثری است که نویسنده در آن مقید به آوردن سجع باشد. مثال از گلستان
سعدی: «منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت».

په ځینو آثارو کې نثر په درو ډولو ویشل شوی دی: مرسل، مسجع او مرجز.

خو څرنګه چې په مرجز نثر کې له متوازنې سجعې څخه کار اخیستل کېږي ، نو کېدای شي چې صفر هم د مسجع نثر یو ډول وګڼل شي . ځینې ادبپوهان مرجز نثر ته موازنه یا مماثله هم وایي . د مسجع نثر د پېژندلو د پاره به د تسجیع په باره کې یو څه یا دونه وکړو :

تسجیع دې ته ویل کېږي چې په ویناکې سجع را وړله شي . دغې ویناته مسجع او مشابه جملو ته قرینه ویل کېږي . سجع په لغت کې د کوترې یا د کوکو شتو (قمري) د آواز په مانا راځي . په اصطلاح کې د قرینې وروستیو کلمو ته چې په وزن یا د ګ توري کې سره یو شانته وي سجع ویل کېږي . په قرآن کریم کې د سجعې په ځای د فاصلې اصطلاح استعمالېږي چې جمع یې فواصل راځي .

سجع پر درو ډوله ده :

۱- متوازي چې په وزن او روي توري کې سره یو شانته وي ، لکه (کار ، بار) (مال ، کال) ، (جامه ، نامه) .

۲- مطرف چې الفاظ د روي په توري کې سره موافق وي او په وزن کې مختلف وي ، لکه (دانه ، زمانه) ، (مل ، عمل) ، (شان ، نشان) .

۳- متوازنه سجع چې د قرینې کلمې په وزن کې برابرې او د روي په توري کې مختلفې وي لکه (پاک ، صاف) ، (شریف ، کریم) ، (کار ، کان) . (۲)

ځینو پښتنو لیکوالو سجع د قافیې په مانا اخیستې ده ، نو ځکه یې مسجع نثر ته قافیه وال نثر ویلی دی . که څه هم متوازی سجع د جوړښت له مخې له قافیې سره توپیر نه لري ، خو کله چې دغه ډول سجع په ناموزونه ویناکې راشي قافیه نه بلل کېږي . که چېرې د سجعې نور ډولونه هم په حساب کې ونیسو او باید چې ویې نیسو ، نو سجع او قافیه یو له بله توپیر لري ، سره له دې چې داخبره هم باید په یاد ولرو چې په دري ژبه کې هم د مسجع شعر نمونې شته ، په پښتو ژبه کې

د مطرفې سجعې په اساس د ېر زیات نظمونه موندل شو. د قافیې په برخه کې پښتو
شعر و عربي او دري ژبو له شعرونو سره یو شانته نه ښکاري.
د سجعې په برخه کې زموږ د دومره زیات توقف دلیل دا دی چې وروسته
د نثر توپیر باید له آزاد شعر، سپین شعر، ادبي ټوټې او منثور شعر سره تر
بحث لاندې ونیول شي.
په انګریزي ژبه کې نثر ته Prose وايي. د نثر اصطلاح، د معنې په پراخ
مفهوم سره، په هغو ټولو لیکنو او ګړنیو څرګندونو باندې تطبیقېږي چې منظمه
آهنګواله بیلګه نه لري. کله چې په ادب پېژندنه کې د نثر په باب خبرې کوو نو هغه
د ژبې هغې د نثر سره یو څه توپیر لري. په ادبیاتو کې هر ډول ګډې وډې او
تصادفي خبرې نثر نه بلل کېږي. ښه نثر یو ډول آهنګ لري، په غوږونو خوږ
لګېږي، خو د هغه آهنګ تاکلی نظم او قاعده نه لري او له هغې امله له نظم
سره توپیر لري. د نثر آهنګ د متریک آوازونو تابع نه دی. ځینو ادب پېژندګو
د نثر ځانګړتیاوې په دې ډول ښودلې دي:
۱- نثر منظم او با قاعده آهنګ نه لري.
۲- په نثر کې ګرامري قاعدې او منطقي ارتباط ساتل کېږي.
۳- نثر سبک لري، که څه هم د یو لیکوال سبک به د بل له هغه سره یو شانته نه وي.
۴- نثر بېرته په ګرامري او منطقي قواعدو د فصاحت د اصولو پیروي هم کوي (۳)
هنري یا ادبي نثر د بدیعي مختصاتو په درلودلو سره له عادي نثر سره تفوق
لري. د هغه یا دونه مونږ دې ته رابولي چې د نثر پر ډولونو باندې بحث وکړو.
لویدیځ ادب پېژندونکي په عنعنوي لحاظ نثر په څلورو ډولونو وېشي:
تشریحي، توصیفي، استدلالي او داستاني.
په (انسایکلو پیډیا بریټانیکا ۱۹۷۲ کال) کې نثر پر درو ډولونو وېشل

شوی دی : توصیفي (دپېښوشکلو، ځایو، شیانو) تشریحي (یا توضیحي) او هیجاني (یا احساساتي) .

د نثر دا ډولونه معمولاً د انشاء (لیکوالی) د بحث په ترڅ کې تر څېړنې لاندې نیول کېږي. د لته دا یادونه هم ضروري ده چې پاسني ډولونه په سره (خالص) شکل په ندرت سره لیدل کېږي، خو بیا هم د اصلي او ضمني ډول تر مینځ په اسانۍ سره د بېلتا د کرښه ایستل کېدای شي.

د مثال په توګه په اکثرو داستانونو کې د کرکټر، ځای او پېښو توصیف راځي او د لیکوال اصلي هدف داستان لیکنه ده، نو موږ بېغما اثر نثر ته د استاني نثر وایو. اوس به د نثر د ډولونه په لنډه توګه تعریف کړو:

۱- تشریحي نثر (Expository) :

د دغه ډول نثر د تعریفونو، جریانونو (پروسو) تعمیمونو، مفکورو او پر شیانو د بیانولو سره اړه لري او له دې امله هیجاني او بدیعي اړخونه یې تقریباً د نشت برابر دي. له تشریحي نثر څخه زیاتره د علمي تحلیل، ترکیب مقایسې او تصنیف د پاره کار اخیستل کېږي. ځینې یې توضیحي (Explanatory) نثر هم بولي.

۲- استدلالي نثر (argumentative) :

په داسې حال کې چې تشریحي نثر په عمده توګه یوه موضوع، یوه مفکوره یا تیم (theme) توضیح کوي ؛ استدلالي نثر زیار باسي د منطق او برهان په واسطه لوستونکی یا اورېدونکی د یوه تیسس یا حکم په صحت یا بطلان قانع کړي. برهاني نثر د ذهني اقناع او عمل ته د هڅونې او پر یوه مفکوره د کرو هونې (معتقدکولو) د پاره کارېږي.

۳- توصیفي نثر (Descriptive):

په توصیفي نثر کې د حسي تجربې (عاطفي ادراک) موضوع په داسې توګه بیانېږي چې لیکوونکی مقابل طرف ته خپل احساس انتقال کړي او په هغه کې عاطفي عکس العمل راوپاروي. توصیفي نثر یوه پېښه، یوه منظره، یو شخص (یا خلک) یا شیان د یو ټاکلي هدف سره سم په ښکلو، مشخصو او فصیحو الفاظو سره بیانوي.

٤- داستاني نثر (narrative):

په دغه ډول نثر کې خیالي یا واقعي پېښې د زمان او مکان په ترتیب سره بیانېږي. ساده داستاني نثر پېښې په کرونولوجیک ډول سره بیانوي، خو هغه نثر چې طرح (plot) لري او د هنري پرنسیپونو په اساس لیکل شوی وي، طرح لرونکی داستاني نثر بلل کېږي.

ویل کېږي چې د نثر هر ډول له یوه ټاکلي هدف سره اړه لري. تشریحي نثر د معلوماتو له زیاتولو سره مرسته کوي. استدلالي نثر د یوه تیسس د اثبات یا د چا د مفکورې او نظر د اړولو د پاره بکارېږي. توصیفي نثر د عاطفي او ایستیتیکي انګېزې د پارولو د پاره یو کوښښ دی او داستاني نثر هم د تخیل د وېښولو او تفنن یا اخلاقي ښوونې په منظور لیکل کېږي.

د نثر هر ډول ځانته خپله ژبه او جلا سبک لري. د علمي، تحقیقي مسایلو د حل لپاره له تشریحي (یا توضیحي) نثر څخه کار اخیستل کېږي. او دا به ډېره مشکله وي چې مثلاً د کیمیا یا بیولوژي موضوعګانې په ادبي نثر ولیکو. همدارنګه په کوم ځای کې چې توصیفي نثر مناسب ښکاري هلته باید له تشریحي نثر څخه کار وانخلو. د مثال په توګه دا لاندې دوې جملې سره پرتله کړئ:

باد د ونو پاڼې ښورولې.

دوئو دستور بدلو علت بادئ.

لومړی جمله په توصیفي نثر لیکل شوې ده، په داسې حال کې چې دوهمه جمله د تشریحی نثر په بڼه راغلې ده. که وروستنۍ جمله د یوې منظرې د توصیف د پاره استعمال شي د لیکوال د معیار ونو سره سمون نه لري.

فصیحه وینا هغه ده چې د حال مقتضیاتو سره مناسبه وي.

نـثر او شعـر:

په ځینو وختونو کې د آزاد شعر او آهنګوال ادبي نثر ځینې څنګ په څنګ سره درېږي. نباېي د هر یوه ځېمه معلومه وي، خوننداړچي یې په تشخیص کې له ستونزو سره مخامخ کېږي. ددې لانجې د سپیناوي د پاره به د «آزاد شعر» او «شاعرانه نثر» اصطلاحات توضح کړو.

دیوناني فیلسوف ارسطو نه رانیولې ترنن ورځې پورې عام تصور دا ؤ چې هر نظم شعر نه بلل کېږي، ځکه د شعر اصلي جوهر خیال دی، نوکه په نظم کې ذهني انځور «ایماژ» او خیال نه وي دشعر حکم ورباندې نشي کېدای.

د منطق پوهانو په نظر، شعر مخیل کلام دی، وزن او قافیه یې لوازم دي.

ددغې مفکورې پر بنسټ ځینو شاعرانو له وزن او قافیې څخه سترګې پټې کړې او داسې شعرونه یې وویل چې متریک (تقریبًا یا عروضي) وزنونه او قافیې یې نه درلودل. په انګرېزۍ کې دغه ډول شعر ته (Free Verse) او په فرانسوي کې (Vers Libre) وایي چې اصلي مانایې (آزاد نظم) دی، خو زموږ ادیبان یې د «آزاد شعر» په نامه یادوي.

آزاد شعر متر (یعنې د نظم په کرښه کې آهنګواله برخه) او قافیه نه لري(٤٠) په فرانسه کې(ویکتور هوګو) د نظم زاړه قیود لېرې کړل. په جرمني کې نوالیس (دشپې په ملح) کې سندرې وویلې، خو په (١٨٠١) کې یې نثر ته بڼه

چاپ کړې . له دې نه مخکې د (میک فرسن) نظمونه چې (د اوسیان نظمونه) نومېږي په آهنګوال نثر ویل شوي وو. په ۱۸۳۶م کال کې (الیوسیوس بونتراند) منثور نظمونه ویلي وو او د فرانسې نامتو شاعر (شارل بودلیر) د هغه پیروي وکړه. د امریکې په متحده ایالتونو کې نامتو شاعر (والټ - وایټمن) خپل اثر (د وښو پاڼې) په آزاد شعر ولیکه. (هاینریش هاینه) مشهور جرمني شاعر (شمالي بحیره) په آزاد شعر وویله. په دې لړ کې (هیلي)، (ماېتو ارنولد)، (امي لوویل) د پولی فونیک شعر نوښتګره) او (سټیفن کرین) نومونه د یادونې وړ دي. (۵).

آزاد شعر مخالفان او مدافعان لري. په هر صورت د هغو ټولو شعر شته او د دغه شعر نوم د نړۍ د ډېرو سترو شاعرانو: هوګو، وایټمن، هاینه له نومونو سره تړل شوی دی او د دې بیاتو په قاموسونو کې هم د آزاد شعر اصطلاح منل شوې ده.

- ځینو ادب پېژندونکو په نظر د آزاد شعر او ادبي نثر ترمنځ توپیر د تخیل، شعري لوازمو، او بدیعي مختصاتو په اساس ممکن دی. د (الیوت) په عقیده د هر ډول آزاد شعر ترشا د یو ډول آهنګ شبح شته. په عمده توګه آزاد شعر د میخانیکي کیډو پر ضد اعتراض دی. داسې هم ویل کېږي چې وزن د ماديي شیانو او د شعر ذاتي توکي نه دي. اما په دې صورت کې د شاعرانه نثر (poetic prose) او منثور شعر ترمنځ زیات ورته والی لیدل کېږي. ځینې ادب پېژندونکي وایي چې د دواړو ترمنځ توپیر د نوښتګر لیکوال په قصد او اراده پورې اړه لري. د ځینو نورو په عقیده په منثور یا آزاد شعر کې د آهنګ ونډه زیاته ده. اما د دواړو ډولونو ترمنځ د توپیر معیار شعریت دی.

ځکه چې په آزاد شعر کې فني او ظاهري خصایص نشته او که وي هم د نظم په اندازه نه دي ، نو باید د شعر د پېژندلو د پاره د شعر معنوي عناصر وپېژنو . د شعر معنوي عناصر عاطفه ، مفکوره او تخیل دي . د تخیل (ایماژ، ذهني انځور) عمده لوازم تشبیه ، مجاز کنایه او استعاره دي . هرڅومره چې په نثر کې د تخیل برخه زیاته وي په هماغه تناسب یې شعریت هم زیات دی . سربېره پر دې آزاد شعر د شاعرانه نثر په نسبت یو ډول آهنګ لري ، که څه هم دغه آهنګ به متریک نه وي . *

د دې بحث د نغاړلو نه مخکې به د "سپین شعر" اصطلاح هم توضیح کړو ځکه چې زموږ ځینې لیکوال آزاد شعر او سپین شعر په عین مفهوم استعمالوي . سپین شعر په انګرېزي کې د (Blank verse) یعني سپین ، (خالي - تش) نظم په نامه یادېږي . د سپین شعر مفکوره د هیومانیزم - (څوارلسمه - شپاړسمه پېړۍ) د نهضت تر اغېز لاندې ایجاد شوه . هیومانستانو به ویل چې کلاسیک شعر قافیه نه درلوده . په انګرېزۍ ژبه کې سپین شعر د لس څپه ییزو بې قافیو مسریو څخه جوړ شوی دی ، چې دوهمه، څلورمه ، شپږمه ، اتمه او لسمه څپه یې خجونه (اکسنتونه) لري . دغه ډول شعر له ډرامې سره جوړ دی ، خو داستاني او فلسفي موضوعګانې هم پکې بیان شوي دي . ویل کېږي چې د سپین شعر ویل زیات مهارت او قریحه غواړي . که څه هم سپین شعر قافیه نه لري ، خو په عوض کې یې یو لړ نور ادبي صنایع استعمالېږي .

وایي چې د سپین شعر لومړنی ویونکی (Surrey) دی . په لومړي وختو کې دغه ډول شعر ډرامې ته وقف شوی و (میلټن) هغه په

ایپیک شعر وایاوه . کله چې سپین شعر دنابعه دراماتیست (شکسپیر) په لاس ورسی نو سپین شعر د ممتاز شعر په توګه ومنل شو. د سپین شعر تر ټولو ستر استاني : شکسپیر ، میلټن ، ورډ زورث ، کیټس ، شیلي ، ټینیسن ، براونینګ ، سوین برن او نور دي . انګریزي ادبپوهانو محاسبه کړې ده چې سپین شعر په مجموع کې دانګریزي شعر درې څلورمه برخه تشکیلوي .

په دې ورو ستیو وختونو کې ځینې ادبي کوه کتونکي سپین شعر په پراخ مفهوم استعمالوي او هر هغه شعر ته چې متریک بې قافیې شکل ولري، سپین شعر وایي. په دې اساس هغوی آزاد شعر د سپین شعر په نامه یادوي .

د پښتو ادبیاتو یو نامتو مؤرخ لیکي : « آزاد یا هغې چې سپین شعرونه او-بې قافیې شعرونه هم ورته وایي او ځینې کسان یې « نوي شعرونه » هم بولي په ختیځ ادب کې نوې پدیده ده . په پښتو کې هم د آزادو شعرونو دود بدل دورو ستو نیمې پېړۍ سوغات دی . (۲)

د سپین شعر ، آزاد شعر او نوي شعر ترمینځ د توپیرونو په باره کې بحث کول زمونږ اصلي موضوع نه ده ، خو دومره یا دونه یکار ده چې آزاد شعر د پرځله وزن او قافیه نه لري او له همدې امله هغه ته منثور شعر ویل شو. اماسپین شعر د خج په حساب دیو دول آهنګ درلودونکی دی.

دا د ادبي څېړنو یو عام پرابلم دی چې د اصطلاحاتو په برخه کې د ادبپوهانو ترمینځ عمومي موافقه (Consensus) نه لیدله کېږي. (لکه د ادب ، شعر ، نثر ، ژانر ، ریالیزم ، سبک ، مکتب او داسې نورو اصطلاحاتو په باره کې) او له دې امله په دغه برخه کې د سم او ناسم حکم هم په اسانه سره نه شي کېدای .

دا د بیاتو په انمویند (امتحان) کې دا بجکټیف آزموینې شکل سبه نتیجه نه ورکوي

بهتره داده چې د یوې اصطلاح په تعریف کې محصل (یا ازموینې ورکوونکي) ته فرصت ورکړی شي چې اصطلاح په خپله تعریف کړي. او د تعریف د انتخاب یا سم کېدلو دلایل په مفصله توګه بیان کړي . په دې صورت کې دادزیا په دې باره ښه امکانات ور لاسته کېږي.

د پښتو نثر د متونو انتخاب او پېژندود :

که موږ د پښتو نثر متون یا د لوړو ټولګیو د لوست کتابونه د تصنیف له پلوه وڅېړو، په ځینو کې هیڅ ډول سیستم نه لیدل کېږي، او که وي هم خپل ځان نه شي ښودلی .

د نثر د متونو د لیکلو د پاره باید تر هر څه د مخه هدف وټاکل شي. د هدف په ټاکنه کې د ټولنې اړتیاوې، د زده کوونکو اړتیاوې او د ډسپلین (درسي مضمون اختصاصي ځانګې) اړتیاوې په پام کې نیول کېږي. د ټولنې د اړتیاوو په جمله کې هرومرو یو مشترک ارزښت شته چې هغه د فرهنګ انکشاف او تعمیم دی . د اختصاصي ځانګو په اړتیاوو کې د عمده مفکورو پېژندنه او متقابل اړیکې غوره پرنسیپونه او له ټولو نه سره د هماغو پرنسیپونو اړیکې او د هماغه ځانګې تاریخي او د دوی نمايي انکشاف شامل دي. د زده کوونکو اړتیاوې په هماغه ځانګه کې د معلوماتو زیاتوالی ، د مفکورو او پرنسیپونو سره اشنایي، د څېړنې او ارزیابې میتود، د مهارتونو پرمختیا ، د انګېرنې (طرز تلقي) او سلوک بدلون او د پرابلمونو د حل د پاره د زده کوونکو د استعدادونو روزنه او داسې نورې اړتیاوې دي.

د پښتو نثر د متونو په برخه (انتخاب) کې ځینې ادیبان د کلاسیک متونو انتخاب ته تمایل لري او هدف یې دادی چې د مشکلو ترکیبونو ،

اصطلاحاتو او لغتونو په حل کولو سره لوستونکي له پخوانيو متونو سره اشنا کړي

څېنې پوانې د هنري نثر پرتمیني بېلګې انتخابوي څو په دې وسیله لوستونکي

له هنري سبکلاوو او بديعي يا فني مختصاتو سره پېژندګلوي پیداکړي او ادبي ذوق

يې لوړې سطحې ته پورته شي. د څېنو نورو په نظر د نثر متون باید د هرې

ادبي دورې د خصوصیاتو هینداره وي او له همدې امله متون پېژندونکي په

تاریخي لحاظ د هرې دورې ټیپیک متونه انتخابوي. په دغه کټګورۍ کې بنايي

څېنې داسې نثرونه هم د مرسل شي چې هنري ارزښت یې لن وي، خو دیوې

تاریخي دورې ادبي خصوصیات پکې منعکس شوي وي.

تر اوسه پورې د نثر د متونو تهیه کوونکي د متني له مخې پوانې د

لغتونو په حل کولو او د څو متحد الشکله کلیشه يي تبصرو په زيا تولو بسنه کوي.

د مثال په توګه د وی لیکي چې دغه نثر روان یا مغلق دی، د خیلي کلمې پکې

زياتې يا کمې دي، نثر مسجع یا مرسل دی، او تقریبًا همدومره.

په دې ځای کې باید دا یادونه وکړو چې د نثر متون د نثر له تاریخ سره

نږدې پېرلري، ځکه چې د نثر تاریخ په سیستماتیک ډول د نثر د تطور عوامل، او

له اقتصادي، اجتماعي شرایطو او د فرهنګي سنتونو سره په ارتباط کې د

هرې ادبي دورې د فکري بهیرونو، ادبي سبکونو، ایستیکي نورمونو

او د بېلوبېلو سبتونو څرنګوالی څېړي او له نورو دورو سره يې پرتله کوي.

د نثر متون د غو اړخونو ته په ځغلنده او عبوري نظر کوي او زیات تفصیل

نه ورکوي.

په لوېدیځ کې هم د نثرونو تهیه کوونکي له بېلا بېلو معیارونو څخه کار اخلي، خو

په هرصورت کې د دوی په کار کې غالبًا یو تاکلی هدف او سیستم لیدل کیږي. څېنې

ادبپوهان د نثر په متونو کې لنډې کیسې، نړاوړې او هغو ته د جلا ټاټونو په توګه ځای ورکړي

ارزښت نه ورکوي. ځینې متن پېژندونکي د نثر متون د تاریخي ادبي دورو یا ادبي مکتبونو (لکه کلاسیزم، رومانتیزم، ناتورالیزم، ریالیزم او نورو) په اساس کتاب په څو بابونو ویشي. د هر باب په سر کې یو سریزه یا پېژندګلوي لیکي چې په هغه کې د ټاکلي ادبي دورې یا ادبي مکتب خصوصیات او د منفردو لیکوالو د سبک ځانګړتیاوې بیانوي او وروسته څو مهمې بېلګې راوړي.

په یو نامتو کتاب کې چې (An Introduction to Literature) نومېږي ادبیات په څلورو برخو ویشل شوي دي: لنډه کیسه، ډرامه، شعر او نثر. هره برخه د یو متخصص له خوا تهیه شوې ده. د هرې برخې په سر کې هماغه ادبي ژانر (مثلاً لنډه کیسه) په تفصیل سره معرفي شوې ده. وروسته د نامتو لیکوالو (یا شاعرانو) آثار راغلي دي، په لازمو ځایونو کې تبصرې یا نقدونه ورباندې لیکل شوي دي. د نثر برخه (والاس ډوګلاس) ته سپارل شوې ده (د نثر د مشخصاتو تر سرلیک لاندې د نثر او لیکوالۍ په باب مفصل بیان راغلی دی. وروسته د لیکوالۍ په باره کې د نامتو ادیبانو مقالې مرل شوې دي. بیا د نثر څو مختلفې بېلګې راوړل شوې دي. وروسته د اتوبیوګرافۍ، معلوماتي مقالې، انتقادي مقالې، استدلال، د سبکونو سطحې او طنز ته ورته لیکنې تر سرلیک لاندې د نمونې د نامتو لیکوالو مقالې راغلې دي.

د دغې یا دونې مقصد دا دی چې مدون زیار ایستلی دی د نثر له خزانې څخه ډېر ښه غمي او قیمتي مواد راټول کړي.

په ځینو نورو آثارو کې د نثر د تصنیف د پاره هماغه څلور ډولونه تشریحي (توضیحي)، توصیفي، داستاني او استدلالي د معیار په توګه ټاکل شوي.

د پښتو نثر د متونو په خوښونه او رسنه کې باید د دغې ژبې ځېله پانګه په حساب کې ونیوله شي، خو دا خبره څرګنده ده چې د نثر د متونو هدف توصیفي

او داستاني نثرونه دي . او ځيني استدلالي نثرونه چې هنري ارزښت ولري، د نثر په متونو کې راتلای شي . ځيني کسان د نثر د متونو په ارزيابه کې ژبني جوړښت څېړي . په دا سې حال کې چې د نثر د متونو د مطالعې عمده هدف د بديعي او هنري خالکي تياوو بېلول او څرګندول دي . په دې کې شک نشته چې ادبيات پوژبنې هنر دي له دې امله په ادبي څېړنو کې ژبه هم تر بحث لاندې نيول کېږي خو په دې تفاوت چې د نثر ژبه د يو هنري اثر په توګه د فصاحت او بلاغت د اصولو په اساس څېړل کېږي او له ژبپوهنيزو څېړنو سره جوت توپير لري . يعنې په ادبي متن کې بايد د ژبې هنري اغېز په پام کې و نيول شي او بايد هغه چاپېريال او شرايط په پوره توګه روښانه شي چې تر کومې هنري نثر د هغو په غېږ کې پاللى شوى او روزل شوى دى .

مأخذونه او توضيحات

(۱) فرهنګ عميد (اووم چاپ ۱۳۵۳ ش کال) په دې باره کې داسې ليکي:
نثر - ع (به فتح نون) پراګنده کردن، پراګنده، کلام غير منظوم خلاف نظم .
فرهنګ آنندراج (تاليف محمد بادشاه، متخلص به شاد، زير نظر محمد دبير سياقي) د نثر مانا داسې راوړې ده :
نثر - بالفتح وراى مهمله، ع پراګنده و سخن پاشيده و پراګنده کردن و سخن بسيار ګفتن و فرزند بسيار آوردن و بينى افشاندن و زره انداختن از تن خود و کلام نثر که آنرا انشاء ګويند .
فرهنګ ادبيات پارسى (دکتر زهراى خانلرى کيا، ۱۳۴۸ کال) نثر په دې توګه تعريف کړی ګی: نثر در لغت به معناى پراګندن و در اصطلاح کلامى است که مقيد وزن و قافيه نباشد .

(۲) جلال الدين همائي، فنون بلاغت وصناعات ادبي، جلد اول، انتشارات دانشگاه سپاهيان انقلاب، تهران، ۱۳۵٤، مثالونه يې ددغې مقالې ليکونکي پيدا کړي دي.

(3) Willam F. Thrall et al. A Hand book to literature The odyssey press. N.Y. 1960. p. 382.

(*) تيم په لغت کې د بحث يا خبرو موضوع ته ويل کېږي. په ادبياتو کې مرکزي يا حاکمه مفکوره د تيم په نامه يادېږي. او په علمي آثارو کې تقريباً د تيسس (تيزس) سره مترادفه ده. په شعر، داستان او ډرامه کې تيم هغه مجرد مفهوم يا ايډيا ده چې د شخص په وجود، عمل يا پېښه کې تبلور مومي او مشخصه کېږي.

(4) Joseph T. shipley. Dictionary. of world literature. philosophical Library. N.Y. 1953 - p. 172

(5) Ibid, p. 172

(*) پښتو ژبه په عمده توګه په خپل عروضي سيستم کې له اروپايي ژبو سره ورته والی لري، ځکه د عروضي کلمې پر ځای (متريک) غوره برېښي. د دغې موضوع تفصيل جلا بحث غواړي.

(٦) «د پښتو ننۍ ادب» برېښنا، د افغان ياد، کابل پوهنتون، ۱۳٦۰ کال، مخ ٦٨.

شعر او د نوښت مسأله

دوه کاله مخکې، د درسي لکچر نوټ د تهیه کولو دپاره د ادبي اصطلاحاتو په قاموسونو پسې ګرځېدم. د شعر د تعریف دپاره مې په ګڼو کتابونو ولټول. کوم تعریفونه چې زما په ذوق برابر وو هغه مې د یادښت په کتابچه کې لیکل. د شعر د تعریفونو په لړ کې یو ځای «مطلق شعر» هم تعریف کړی و. له ځانه سره مې وویل مطلق شعر هیڅ معنا نه لري، ځکه چې هر شعر د زمان او مکان له شرایطو سره اړه لري، د خپل وخت د پېښو او فرهنګي جریانونو انعکاس پکې لیدل کېږي او له دې امله هر شعر نسبي او په کلتور پورې تړلی دی.

څه موده وروسته متوجه شوم چې د نسبي په مقابل کې د مطلق لفظ راټیټلی دی. آیا د شعر په قلمرو کې د مطلق لپاره هیڅ جواز نشته؟ آیا داسې شعر نه شو موندلی چې په هر وخت او هر ځای کې خلکو ته منلی وي، زړښت و نه لري او هنري ارزښت یې تلپاتې وي؟

هو! ولې نه! د ادبي اصطلاحاتو په قاموس کې هغو آثارو ته چې په هر وخت او هر ځای کې لوستونکي لري او خلک یې په مینه او خوند لولي کلاسیک آثار ویل کېږي. نو «مطلق شعر» په اصل کې کلاسیک شعر دی، خو

داکثرو خلکو په ذهن کې کلاسیک شعر د معاصر شعر په مقابل کې تداعي کېږي او داسې تصور کوي چې معاصر شعر ته کلاسیک شعر نشو ویلای. ځیني ادبپوهان د معاصر کلاسیک شعر اصطلاح هم استعمالوي په دې معنا چې داوسني وخت وتلي او منلي شعرونه معاصر کلاسیک اشعار ګڼل کېدای شي. ځیني نور دا خبره د تامل وړ ګڼي او داسې استدلال کوي چې ښایي معاصر شعر د ورځې شعر وي، د خپل وخت له شرایطو سره متناسب وي، زیات مینه وال هم ولري، خو له دې تېرو سره فصلي او موسمي شعر وي. دا ډول شعرونه چې د ورځنیو اقتضاآتو په زمینه کې د کدو د بوټي په شان راولېږي او د څنار سرته خېژي، له هغو شعرونو سره چې د څنار په شان په خپل مکان مستقیم دي، جوت توپیر لري. «کدوي شعرونه» د «څناري شعرونو» په خلاف، ژوره ریښه او زیات عمر نه لري.

نو دا ډول شعرونه چې دوی مانې په یو ټاکلي مقطع کې راټوکېږي او د موسم په بدلېدو سره بېرته مړاوي کېږي، نسبي شعرونه دي.

مطلق او تلپاتې شعر ته هر څه د مخه هنري او ښکلي ارزښت لري. دا یې ذاتي معیار دی. د دې احتمال هم شته چې د شعر سوژه هم د شعر له پایښت سره مرسته وکړي. خو سوژه په هر صورت بهرنی معیار دی او هیڅکله د هنري توب ځای نه شي نیولی. همغه یوه سوژه ښایي دېر زیات شمېر لیکوالو او شاعرانو په آثارو کې رونږل شوې وي، اما یوازې سوژه د یو هنري اثر ارزښت او بداعت نه شي ټاکلی. له همدې لامله مطلق شعر مستقل دی. پر خپل هنریت تکیه کوي، پخپله غایت دی، یوازې د هنر په میزان تلل کېږي.

یو زیات شمېر ادبي کوکوټنکي د دې خبرې له اوربدو وخته چې «شعر پخپله

غایه ده » سخته نارضایتي څرګندوي . په اخلاقي لحاظ ددوی نارضایتي د توجیه وړ ځکه ده چې په یوه عنعنوي او وروسته پاتې ټولنه کې، چې چېرې، بېسوادي او له هغو څخه رازېږېدلې خپګان د خلکو پر ستونې فشار راوړي، شاعر او لیکوال څنګه کولی شي د عاج په خیالي ماڼۍ کې خپل ځان له اضطراب او تشویش څخه خلاص کړي؟

شاعرانو هرڅو زیات نرم او حساس زړه لري، له عواطفو څخه لیرې کېدل د شاعر لپاره د مړینې حکم لري. شعر د تخیل او عاطفې بچی دی، له دغو دواړو څخه چې یو کم شي شعر یتیم پاتې کېږي.

دا خبرې سمې او په ځای دي، خو د دې خبرې معنا دانه ده چې شاعر دې فصلي او موسمي شعرونه وايي او څوک چې ده ته د بارومتر (فشار سنج) لقب ورکوي نو دی دې هم له فشار سره سمدستي پورته کېږي، له ځانه دې څه نه لري او د نورو وجینې دې تفسیروي. نن دې د یوه او سبا دې د بل مدح وايي او د (الحق لمن غلب) تر چتر لاندې دې وختونه وژني.

تر ټولو بده یې دا چې ادبي کره کتونکي د لاربنوونې په بهانه شاعر ابتذال او سطحي توب ته راکشوي، دورځې شعارونه ورنه دیکته کوي او نه یې پرېږدي چې په خپله خوښه د خپل وجدان غږ پورته کړي.

هیڅ ډول لاربنوونې ته ضرورت نشته، شاعر په هرصورت متعهد او هیوادمنست دی، حتی هغه وخت چې د ګل او بلبل ستاینه کوي او د بنګلا او مینې نغمې غږوي. آیا مینه او بنګلا د ژوند چاشنې نه ده؟ دا څوک دی چې شاعر د ګل او بلبل، او د حسن او کمال له خبرو

منع کوي؟ له بده مرغه کړه کنټونکی . نو آیا کره کنټونکی نه ده نه لري ، یوازې دګېډې غم ورسره دی؟ آیا دې له «ګل کرم» نه پرته بل ګل په رسمیت نه پېژني؟

کله کله په شاعر باندې داسې حالات هم راځي چې د ادبي کره کتونکي له دیکتات او دستورونو څخه یې ماغزه اشباع شي ، نور نو دغه اوریدل لـو له پاره ځای نه وي پاتې ، له یکنواخته او کلیشه یي خبرو څخه ستړی شي ، په دغه حالت کې د شاعر احساسات طغیان کوي ، اخلاق او منطق صفحه چاته پرېږدي چې ورپسې ګرځي ، ناصح ته نور غوږ نه نیسي ، د خپل زړه په خوښه ګام ږدي ، په بې لارو روانېږي ، په کنډوالو او شاړو میرو کې له ابې شو یوکس یو سره د زړه خواله کوي ، د دنیوي زخارفو پر سرد خلکو پر های وهوی او وهلو ټکولو باندې خندا ورځي ، د زګیرویو او ډېرادو له کلیو څخه د جنون دښتې ته پناه وړي او د مجنون په څېر خپل ټول غمونه دلیلا په سترګو کې هېروي .

څه کم دوه نیم کاله مخکې چا ویلي وو چې شعر د غوښ با ر سپکوي او د غم څپلي انسان د پاره ډېره ښه پناګاه ده . شعر د هغې ګوربا ونې په شان دی چې ګرمي وهلي مسافر یې سیوري ته کېني .

شاعر غیر عادي خبرې کوي چې د محاورې له سویې پورته دي . هغه په دغه غیر عادي او ساحرانه خبرو زمونږ ذهن تسخیر وي ، د مبتذلو ژوند له محدود او کلیشه یي چوکاټ څخه مورا باسي ، یوه شیبه مو د رنګونو او خیالونو جهان ته بیایي . دده له عینکو څخه جهان او حوادث بل ډول ښکاري . نه پوهېږو چې دی څه وایي او که یې نه وایي ، خو هرڅه چې وایي ښکلي یې وایي . دده په وینا کې یو ډول آهنګ او زمزمه احساس کېږي . دی په تکلا

مین دی، په ژوند کې خوند غواړي ، په خوند کې تنوع غواړي، په تنوع کې نوښت غواړي، په نوښت کې ښایست غواړي ....

* * *

دغه مقاله په پښتو شعر کې د نوښت مسئلې ته وقف شوې ده.

په دې کې شک نشته چې د نوښت په برخه کې هم مختلفې نظرېې شته. په یوه لحاظ خو کائنات د سترګو په رپ کې نوي کېږي او په همدغو هره لږ وخت کې د شیانو ځای ، د وقوع شېبه او له نورو شیانو سره روابط تغیر کوي. سره له دې موږ د هرې شېبې تغیر ته نوښت نه وایو. موږ دغه نوښت ته ژر پېښ هم ویلی شو. یعنې هر شی چې نوی کېږي نه یې. ځینې وایي چې موږ فقط هغه څه نوي بولو چې ضروري وي. اما پوښتنه دا ده چې ضروري به څنګه وپېژنو؟ په هره زمانه کې خلک ضروري پېښې ضروري بولي، خو وروسته معلومه شي چې هماغومره ضروري هم نه وې. ډېرو پخوانیو جبارانو خپلې غوښتنې د تاریخ جبر ګڼلې دي، خو داسې ښکاري چې تاریخ د افرادو د ارادې او غوښتنې تابع نه دی.

که موږ د شعر نوښت له هنري نوښت سره په ارتباط کې وڅېړو نو دادبي کره کتنې کار به مو اسانه کړی وي. هنري نوښت که له یوه خوا د ټولنیزو شرایطو سره نه شلېدونکې اړیکې لري له بلې خوا د همدغو شرایطو اسارت هم نه مني، بلکې خپل نسبي استقلال ساتي. د دې امکان شته چې د ټولنیز ټکود په وخت کې دې د شعر او ادب په بڼ کې تازه او رنګین سبکونه وغوړېږي او بالعکس په بسیا ټولنه کې دې د د شعر ګلبوټي لازمه وده ونه کړي.

د مثال په توګه په سراجیه دوره کې د اماني دورې په نسبت د

شعر او ادب برخه غني ده ، حتی هغه شاعران چې په نادره شرایطو کې خپل عمر تیر کړی په مناسبو شرایطو کې چوپتیا غوره کوي او له شعر ویلو نه لاس اخلي. موږ نه یو هېر دچې په کوم وخت کې به ستر شاعران وزېږېږي ، پخواني خلک هم په دې رمز نه پوهېدل ، داځکه چې ځینې ستر شاعران له کندوالو نه راغلي دي او ځینې له منګلیو مانیو، ځینې شاعران د بحران بچیان دي او ځینې د رفاه او پریمانه. ځینې په بدبختۍ کې قانع او خوشبینه وي او ځینې په تنعم کې ناراضه او بدبینه، ځینې مطیع او آرام دي او ځینې عصیانګر او سرکشه ، ځینې عالمان دي خو نه شعر ونه شي ویلای او ځینې بې سواده دي مګر خوانږه او له سوز نه ډک شعر ونه وايي.

د شاعر د پېژندلو دپاره میخانیکي توجیهات څه ګټه نه لري. کوم خاص معیار نشته چې له یوه شخص نه دې شاعر جوړ کړي. وراثت چاپېریال ، ټولنې جوړښت ، اروایي حالات ، ټولنیز. اقتصادي موقف ښوونه او روزنه دا هیڅ یو د شاعر کېدلو د پاره حتمي شرط یا معیار نه دی؟

اوس به له شاعر نه شعر ته ور تېر شو، البته زموږ د بحث موضوع نوی شعر دی. ډېر کسان فکر کوي چې نوی شعر هغه شعر دی چې محتوا یې نوې وي او له محتوا څخه د دوی مراد مفکوره یا پیغام دی. دا خبره د ردولو وړ نه ده ، لیکن اساسي اهمیت نه لري. په دې شک نشته چې په هر ډول شعر کې یوه مفکوره شته ، خو کوم شی چې له شعر نه شعر جوړوي پخپله مفکوره یا ایډیا نه ده. مفکوره په عادي یا مرسل نثر هم بیانیدای شي. له ساینس نه د هنر توپیر په دې کې

دی چې د ساینس دپاره مفکوره او واقعیت اساسي اهمیت لري، اما د هنر دپاره د مفکورې د تصویرولو او تمثیلولو طرز او شکل خاص اهمیت لري. حتی کېدای شي چې هنرمند په تېره شاعر اصلاً واقعیت انځور نه کړي، حتی کېدای شي چې د شاعر خبرې غیر عقلاني وي خو سره له دې په زړونو خوږې ولګېږي. کوم شی چې د شعر ارزښت تاکي هغه تخیل، عاطفه، سبکلا، احساس او آهنګ دی. که په شعر کې علمي، فلسفي او اخلاقي افکار بیان شي دې ته موږ (نورعلی نور) وایو. اما د شعر ارزښت له تخیل، سبکلا، آهنګ او د احساس له انتقال سره اړه لري او د غه توکونه یې د هنریت درجه ټاکي.

تاسو د لاندې دوه بیتونه سره مقایسه کړئ:

خط پرمخ د صنم راغی که سپوږمۍ شوه په هاله کې
داپې غاښ په خوله کې زېب کاکه ژاله شوه په لاله کې

بل بیت ـــ

چې تربیت د یتیم کړینه   د پېر ثواب کوه لرینه

په اخلاقي لحاظ دوهم بیت تر لومړي بیت ډېر ښه دی، مګر د شعریت له پلوه لومړی بیت ډېر ارزښت لري او دوهم یې نه لري. نو اخلاقیات د شعر ښه والی نه شي تضمین کولی، اما بالعکس شعر کولی شي چې د اخلاقي تعلیماتو د اغېزمن کولو او تبلیغولو په لاره کې ستر خدمت وکړي. اجتماعي مصلحانو، دیني مبلغانو، سیاسي لارښوونکو او ایډیالوجستانو د شعر له ساحرانه تاثیر او ژورې اغېزې څخه په استفادې سره خپل هدفونه په موثره توګه تر سره کړي دي.

دا ډېر ښه کار دی چې شعر دې د سپېڅلي آرمان او بشر دوستانه

پیغام دپاره په کار واچول شي. خو هغه شعر چې پر ازې دیوې مذهبي فرقې، یوه ټولنیز قشر یا صنف یا دیوې ټاکلې طبقې د مفکورې او عقایدو خپرولو ته وقف شوی وي د ټولو دپاره مقبول شعر نشي کېدای. هغه وخت چې پیاخ هیومانستي پیغام ولري، ټولو زړونو ته لار پیدا کولی شي. شعر چې د هرې سوڅې په باره کې وي، د خلکو دپاره ویل کېږي. دا خبره سمه نه ده چې د عوامو تفنن، ټوکې، ټنګ ټکور او ساعت تېرېدنه نه خوښېږي او یا دوی ورته ضرورت نه لري. هنر به ژوند کې خوند پیدا کوي او بې خوندي ژوند بې اندښنه کوي.

که تر دې ځایه چا دغه لیکنه لوستې وي، نو باور لرم چې هرومرو به یې له ځانه سره ویلي وي: « دا خبرې د شعر له نوښت سره څه اړه لري؟ دوهم دا چې دلته ځینې خبرې بې ضرورته ویلې شوې دي، کمه یې څه ده؟ ـ»

که دغه ډول انتقاد د چا په فکر کې ګرځي نو زما ځواب دا دی چې دلته تر اوسه پورې د قلم څوکه د خنجر په بڼه انځورېږي او د «شعری که خنجر است» مجموعه خپرېږي. زه غواړم دا ووایم چې شعر خنجر نه دی، بلکې ملهم دی.

زه غواړم دا ووایم چې که له شعر څخه د خوند او تفنن له پاره استفاده وشي او یا د غمونو بار سپک کړي، ادبي کره کتونکی ته نه ښایي چې دغه ډول شعر محکوم کړي او فوراً ټاپه ور باندې ووهي. زه غواړم ووایم چې ادبي کره کتونکی دې له تهدید او شانتاژ نه صرف نظر وکړي، د شعر او شاعر خپلواکۍ ته دې په درنه سترګه وګوري. زما په فکر دا ادبي کره کتونکي پاملرنه باید دې خوا ته راواړولی شي.

دشاعر قلمو

ادب پخپله کوم هدف نه لري، بلکې دا انسان دی چې دادب له میډیم (وسیلې) څخه په استفادې سره خپل هدف څرګند وي. اما ددې خبرې مانا دانه ده چې ادب به همېشه وسیله وي. کله کله وسیله په غایه بدلېږي. دمثال په توګه پیسې یوه وسیله ده، خوپوشمېر خلک په پیسو مین وي، پیسې راټولوي اما خپل ژوند په خوارۍ تېروي. تاسو به دځینو ملیونرانو دژوند قصې اورېدلې وي چې دیو عادی شخص په سویه ژوند کوي اوکله کله حتی له عادي شخص نه هم په ټیټه سویه ژوند تېروي. په همدې ترتیب علم دژوند له پاره دی، خو دداسې عالمانو شمېر لږ نه دی چې ځانونه یې علم ته وقف کړي وي او دعلمي حقایقو دڅرګند ولو له پاره له ځانه تېر شوي دي. دا دعلم قربانیانو له مال او دولت نه دعلم سره زیاته مینه درلوده اوعلم یې دعلم له پاره غوښت.

همدارنګه مونږ پوهېږو چې داخلاقو هدف، ښه او خوشحاله ژوند دی.

يا په بله ژبه اخلاق د سيه ژوند له پاره يوه وسيله ده ، خو يو نيات شمېر انسانانو مادي ګټې تر پښو لاندې کړې دي او اخلاقي ارزښتونه يې د سر په بيه ساتلي دي . دغو کسانو وسيله په هدف بدله کړې ده د اخلاقي وجيبې د اداء کولو له پاره يې خپلې مادي ګټې له لاسه ورکړې دي .

دغه پورتنۍ خبرې د ادب (هنري ادبياتو) په برخه کې هم صدق کوي . يو شمېر ليکوالو او شاعرانو د تاريخ په يوه ټاکلې مقطع کې د (شعر د شعر له پاره) شعار ورانده کړ . دا هغه زمانه ده چې شاعر او ليکوال له حاکمې طبقې سره مقاطعه کوي او د هغې منفعت پرستيه ، اپور تونيسم او چالاکۍ ته په سپکه سترګه ګوري او غواړي چې شعر او ادب آزاد کړي او يوازې د هنري ذوق د اقناع له پاره يې پکار واچوي .

د ايډيالوجۍ په باره کې هم دغسې حکم کولای شو . بنا يې چې يوه ايډيالوجي په اصل کې د خلکو د نېکمرغۍ او سوکالۍ له پاره وضع شوي وي مګر د زمانې په تېرېدو سره يې خپل اصلي هدف هېر کړی وي . په رانده تعبد ، وچ تعصب او قشري نصوصو بدله شوې وي . هغه وخت چې ايډيالوجي خپل جوهر ، انساني محتوی او خپل روح له لاسه ورکړي او په جزمي او وچو نصوصو واوړي ، نو هلته وسيله دغايي په نسبت زيات تبارز مومي . هدف ته درسېدو له پاره بايد له وسيلې څخه کار واخيستل شي . هدف او وسيله يو له بله نه بېلېږي ، خو دغې خبرې مانا دا نه ده چې که هدف ښه و ، وسيله به هم ښه وي . له بده مرغه کله کله د ډېر ښه هدف له پاره له ډېرې بدې وسيلې څخه کار اخيستل شوی دی او په نتيجه کې يې د هدف ښه والي ته هم د پوښتنې نښه ايښودل شوې ده . زه په دې موضوع بحث نه کوم چې آيا د هدف ښه والی د وسيلې بدوالی تبرئه کولی شي که نه ؟ اما په دې خبره

ضرور بحث کوم چې : که هدف پخپله هدف وګرځي، نو به دې کې به چانه څه تاوان ورسېږي ؟!

په دې کې شک نشته چې ادب دیوې منکورې، احساس یا ارمان د بیانولو ذریعه ده . په دې صورت کې ادب د بیا ن طرز یا شکل دی. دلته نو بیا دا پوښتنه را ولاړېږي چې ادب کومه خاصه موضوع یا محتوا هم لري که؟ ځینې وایي چې ادب کومه ټاکلې موضوع یا محتوا نه لري .که دا خبره سمه وي، نو آیا موږ کولی شو چې د ریاضي فرمول، د فزیک یو قانون یا د دولت بنځه کلن پلان د شعر په ژبه شرح کړو؟

ځینې نور وایي چې د ادب موضوع انسان دی ، خو دا باید هېره نه کړو چې انترپولوجی، تاریخ ، ټولنپوهنه ، اروا پوهنه، فیزیولوجي، اناتومي او ځینې نورې پوهنې هم پر انسان بحث کوي .که موږ خپل کلاسیک ادب ته رجوع وکړو نو ګل او بلبل ، شمع او پتنګ ، له انسان نه مافوق او ما تحت شیان او موجودات ، غرونه ، رغونه او داسې نور هم پکې راغلي دي. په دې اساس ، ادب کومه خاصه موضوع نه لري ، بلکه په هره موضوع باندې غږېدا ے شي . له همدې امله یې زیات شمېر ادبپوهان په دې عقیده دي چې ادب په سبکلیو او احساس پارونکو الفاظو کې دیوې مطلب بیان ته ویل کېږي ، د ادب له پاره مطلب (موضوع) اختیاري بڼه لري ، لیکن خوندور او احساس پاروونکي الفاظ یې لازمي شرط دی او په حقیقت کې همدغه د بیان څرنګوالی (شکل) د ادب ذاتي او لازمي توک دی . ادبي اثر خپل ارزښت نه له منطق څخه اخلي، نه له اخلاقو ، نه له علم، نه له فلسفې، نه له ایډیالوجۍ څخه ، بلکې له هُنري شکل څخه یې اخلي .

شعر چې داد ب یو مهم توک دی ، هغو مره عقلاني نه دی . لکه چې غیر عقلاني دی . استعارې، تشبیه گانې ، تصویر، تخییل، مبالغه او په مجموع کې ابداع (یا تخلیق) شعر او ادب تر له عیني واقعیت څخه دلیرې کیدو له پاره خدمت کوي او که پوره تنې مختصات له شعر او ادب څخه نفي کړو وچ او ساره واقعیتونه به پاتې شي چې بنایي د سایینس پوه پاملرنه ځانته را واړوي .

ځینې کسان پر هغو ادبي آثارو باندې سختې حملې کوي چې تعهد ته غاړه نه ږدي . د دې خبرې مانا داده چې شاعر یا لیکوال باید خپل آثار دیوې تاکلې ایډیالوجۍ تابع وګرځوي او د هغې د تبلیغ او ترویج له پاره مټې راونغاړي . داغوښتنه او سخه نه ده . پخوانو پاچهانو، فیوډالانو، د کلیسا لارښو ونکو د مذهبي فرقو پیشوا یانو او د دول دول سیاسي لیډرانو همیشه شاعر او لیکوال ته دستور ورکړی دی چې د دوی د تمایلاتو پیروي وکړي . د دوی ټولو له شاعر او لیکوال نه د تعهد غوښتنه کړې ده او د هنر آزادۍ ته يې په سپکه سترګه کتلي دي . په دې اساس پخپله «تعهد» د همیشه له پاره مثبت ارزښت نه ګڼل کیږي . البته دا یوازې ادیب نه دی ، بلکه له سایینس پوه څخه هم هرکله د تعهد غوښتنه شوې ده . له دې امله دانشو ویلای چې هر تعهد ښه دی یا هر تعهد بد . اما که شاعر، لیکوال یا هنرمند آزادوي نو څه ؟ بنایي ځینې شاعرانو او لیکوالو به زیان رسوونکي آثار هم ایجاد کړي وي ، خو د هغو ضرر په هر صورت له هغو افراطي مفکورو، تفوق غوښتونکو سیاستونو او فرقه يي تعصباتو څخه لږ دی . شاعر او لیکوال غواړي چې ټول خوشحاله وساتي او په ژوندکې خوند پیدا کړي

هرڅومره چې د شاعر او لیکوال مخاطب کسان زیات وي او د دوی له آثارو څخه ټول یا تقریباً ټول خلک خوندوا خلي، نو په دې کې د چا څه تاوان دی؟ که شاعر او لیکوال یوازې د محدودې ډلې، فرقې، قشر، یا طبقې په ګټه یا نور و په ضد څه ووايي، نو دده ایجادیات به د فصل په مد لېد و سره مړاوي شي. فصلي ادبیات او دورځې ادبیات د کدوډ بوټو په شان ژر وده کوي او د چنار سرته خېژي، خو د فصل په اوښتو سره کدو مړاوی کېږي او چنار پاتې کېږي.

هغه ادبیات چې د وسیلې له مقام نه د هدف مقام ته پورته شي، د پراخ هیومانیزم له پاره خدمت وکړي، ژوند ته رنګیني او تنوع و بخښي. د فصل له اوښتو سره له مینځه نه ځي. پا سیفبزم (سوله خوښونه) د طبیعت ښکلا، انساني مینه، خوشبیني، په راتلونکې باور او داسې نور ارزښتونه عام انساني ارزښتونه دي. هر شاعر او لیکوال چې د غه ارزښتونه په خپلو آثارو کې راونغاړي په تاریخ کې به یې نوم ثبت شي.

شاعر او لیکوال په هرصورت متعهد دی، حتی په هغه وخت کې چې یوازې خپل عندي تاثرات څرګندوي. البته د دې امکان شته چې ادیب اش دې کله کله زیان د سوونکي افکار هم خپاره کړي. ټولنه حق لري چې د غه ډول آثار سانسور کړي. مګر له ټولنې څخه ولې دا پوښتنه نه کېږي چې هغوی په ساینس پوه باندې ولې قیودو نه وضع کوي. د اورانوونکې وسلې چې نړۍ یې په لړزه راوستې ده د ساینس پوهانو د کار محصول دی. هغوی څوک نه غندي، ځکه چې د دولتونو تر خدمت کوي، مګر که شاعر د لوړې او قحطۍ په ضد

کې دګل او بلبل سندرې وایي ، نو د ټولو مخ ده ته وراوړې او ورته وایي : کاکا، ته نه پوهېږې چې د اوړو نرخ په څو دی؟ آیا داله ټولنې سره جفا نه ده چې خلک اوړو اوغوړیو ته په لیکه ولاړ دی او ته دزلفو او سنبل په ستاینه کې بابولالې وایې؟

هو شاعر باید دخلکو د زړونو ترجماني وکړي . هغه له هرڅه نه زیات له عواطفو سره سروکار لري . کېدای شي چې کوم شاعر دې د اوړو،تېلو او غوړیو په مدح کې ترانې هم ووایي . لیکن دا دشعر قلمرو نه دی. تاریخ او عنعنې شاعر ته ځینې موازین د میراث په توګه براسپنې دي .

د داستان لیکونکي کار د شاعر له هغه سره یوځه تو پیر لري . داستان لیکونکی د خپل چاپېریال انځورګر (نقاش) دی . د انځورګر کار عکاسي نه ده ، بلکې نقاشي ده . داستان لیکونکی د قشري واقعیتونو پرځای دشاوخوا پېښو ماهیت انځوروي . دده د لیکنې په پس منظرکې د پېښو علتونه په هنري پیرایه کې څرګندېږي. هغه وعظ نه کوي ، دستور نه ورکوي ، منطق او فلسفه نه بیانوي خو د ده له بیان نه لوستونکي خپلې تجربې غني کوي . د پېښو له ژورو سره اشناکېږي ، دپېښو په تسلسل کې منطق ویني ، عواطف یې راوپارېږي او نرعه لید ته یې پراختیا وربخښي .

کېدای شي چې داستان لیکونکی دیو ادبي ایدیالست (آرمان خوښونکي) په توګه له اوسنیو ترخو واقعیتونو څخه دیو ایدیال غېږې ته پناه یوسي . ادبي کره کتونکي دیو علمي تحلیل په ترڅ کې کولی شي چې له دغسې ارماني لیکنو څخه د وخت نبض او ټولنیزې ستونزې

تشخیص کړي. انساني ژوند د بې ناپېژندل شوي اړخونه هم لري.
حتمي نه ده چې لیکوال د همېشه له پاره ټیپیک کرکټر شرح کړي. که
په ټولنه ټیپیک شخصیتونه شته نو غیر ټیپیک شخصیتونه هم شته.
ادب باید د ژوند ټول اړخونه په پام کې ونیسي. د یوې واحدې او
کلیشه یي نسخې استعمال د ادب له غني کولو سره مرسته نه کوي.
د ادب نړۍ په تنوع او رنګینۍ ښایسته ده. تخلیق او ابداع دنې نوښتنه
کوي چې کله باید پخواني نورمونه مات شي. په نوښت کې نیمګړتیاوې
باید د بخښنې او اغماض له لیارې د بشپړتیا خوا ته ولاړې شي.

د دې یا دوه په نتیجه کې غواړم دا ووایم که ادبي آثار —
یوازې د اخلاقي فساد د رواجولو په نیامت نه دي ایجاد شوي، نو
ادبي کره کتونکي ته نه ښایي چې د تاړو په لګولو سره هغوی له تهدید او
ترټنې سره مخامخ کړي. ادبي تخلیق له هرڅه زیات آزادۍ ته
اړتیا لري.

شاعر د شاعر په توګه

شاعر یوازې شاعر نه دی، څو که چې د ادب د تاریخ په هینداره کې د ده څېره ګوروو، نو هلته د ده شخصیت له شعر سره یو ځای سترګو ته درېږي. شاعر پېژندنه د شعر پېژندنې په شان نه ده خو د دواړو ترمنځ خلیج نشته، کله چې شاعر د «فنا فی الشعر» مقام ته ورسېږي، هلته شعر او شاعر سره یو شي، د شعر پېژندنې او شاعر پېژندنې تو پیرونه له منځه لاړ شي. څوک چې غواړي شاعر ته مستقل شخصیت ورکړي، نو له ځانه ورته افسانه جوړوي او یا د شاعر د ژوند هغه ځنګونه مطالعه کوي چې غیر شاعرانه دي.

د شاعر پېژندنې مضمون د لیکوال له هدف څخه رنګ اخلي. په حقیقت کې د شاعر شخصیت د دې لپاره څېړل کېږي چې د هغه شعر ښه وپېژندل شي. په دې صورت کې، یعنې د شاعر د ژوند تر څېړلو

وروسته ، اسطوري او سمبولونه روح پيداکوي ، يوحرکت يا يوشی تمثيلوي ، يوه عاطفي او هنري تجربه او پېښه بيانوی، او د ظواهرو تر شا مستتر باطني حالات له تياري څخه رڼا ته راوزي .

ليکن يو ډول « شاعران » شاعران نه دی ، ځينې له وزن او قافيې څخه يو اسکليټ تياروي ، ځينې بدن انځوروي ، ځينې انځور په حرکت راولي او ځينې همدغه حرکت ته معنا او مفهوم وراغوندی او د هميشه توب تاپه ور باندې لګوي . په دې ترڅ کې د دغو شاعرانو دلې ته يو مست لېونی شاعر ورګډېږي ، هغوی ډول په جذبه راولي ، طغيان ترې لمسوي ، لېونی شاعر د و يلو لپاره څه لري ، خو د دهٔ خبرې عادي نه دي ، خو بې دي، خو بې مفهومه غوندې ښکاري . هو ښيارانو شاعران غواړي هغه تجريد کړي ، ځکه چې هغه « دورځې په نوخ پوړه نه خوري » د رسم او رواج چوکاټ ماتوي او د عصيان جنډه پورته کوي.

که تاکل شوې وي چې د شاعر په فکري مکتب باندې قضاوت وشي ،نو شاعر بايد د خپلو مجموعو په مجموع کې ولټول شي . شاعر د ساينس پوه او يا فيلسوف په شان وا قعيتونه په ميتوديک او سيستماتيک ډول نه بيانوي . (تضاد) د شعر صنعت دی او شاعر کله کله د طنز په ژبه منفي تر - مثبت وايي . شاعر مبالغه کوي ، فانتيزي وايي ، له اسطورو او سمبولو سره سروکار لري .

شعر د تخيل او عاطفي بچی دی ، خو ساينس په سختګيرۍ

په سائینس کې مبالغه او متضادې خبرې د یوه تیښ اعتبار او صحت ته زیان رسوي . هنر په ښکلا او عواطفو پسې ګرځي او سائینس د طبیعت قوانین پلټي . یوه مفکوره هغه وخت شعر ته لاره پیداکوي چې شاعرانه شوې وي . کېدای شي شعر افسانه وي ، فانتېزي وي ، خو هرڅه چې وي باید ښکلی او هنري وي . د شعر الفاظ چارج شوي وي ، په داسې حال کې چې د سائینس الفاظ یو بېطرفه مدلول په ښه کوي .

لیکن مونږ د شاعر په باره کې خبرې کولې او هغه هم دې لپاره چې دی شعر وایي . کېدای شي ! چې شاعر له خپل شعر نه پردی وي . کېدای شي چې شاعر له خپل ځان نه هم پردی وي . د ښه شاعر معنا دانه ده چې خبرې یې علمي یا کمزورې وي ، بلکه ښه شاعر هغه دی چې خبرې یې خوند ورې وي . ټول خوندور شیان حتمي نه ده چې ګټه ولري . شعر زیان رسولی شي ، حتی سائینس له هغه نه زیات زیان رسولی شي ، لیکن شعر هنر دی او هنر لکه سائینس یو حیاتي ضرورت دی . هنر له واقعیت سره دومره اړه نه لري ، لکه څومره چې یې له ارزښت سره لري . بې هنره ژوند بې خونده او بې ارزښته دی .

زه فکر کوم ښه متعهد نقادان به د دې ښو لالو په لوستلو ډېر زیات پر سېدلي وي . البته مونږ هغه شاعران نه شو هېرولی چې د متعهدو شاعرانو په نامه یادېږي . که د هغوی شعرونه په هنري لحاظ کمزوري او نیمګړي هم وي ، ډېره پروا نه لري ، ځکه چې شعر د هغوی لپاره یوه وسیله ده .

د «متعهد شاعر» اصطلاح د سیاست پالانو د لاس آله گرځېدلې ده .
هغوی غواړي له شاعر نه «پنډک بردار» جوړ کړي ، دیوه گوند
یا یوې فرقې لوم ترې جوړ کړي . سره شیطان د «تعهد» له
اصطلاح څخه متروکه جوړه کړې وه چې د شاعرانو د کنټرول لپاره
به یې ترې کار اخیست . یوازې دا نه ، بلکه «متعهد شاعر» مکلف وو
چې له پلان سره سم په اوونۍ کې یو یا دوه شعرونه جوړ کړي او هغه
هم باید د ورځني مصلحت تابع وي . کېدای شي هر گوند او هره فرقه
له ځانه سره متعهد شاعران هم ولري . لیکن رښتیني او اصیل شاعر
د ټول بشریت سره تړون او مینه لري . هغه له صوفي سره دومره
توپیر لري چې صوفي دنیا پرېږدي او زموږ شاعر یې تر خپلې
وسې نه پرېږدي ، د دې لپاره یې نه پرېږدي چې هغه د ټولو
لپاره ښکلې کړي . ښایي شاعر ونشي کولی چې دنیا ښکلې کړي
خو هغه کولی شي دنیا ښکلې وښیي او څوک چې دنیا د ده په
شعر کې گوري هغه د اوسېدو وړ وګڼي . شاعر موږ ته وایي :
ژوند په کولو ارزي . د اُفق ښکلا ، د سپوږمۍ پلوشې ، د وږمې
نوازش ، د گلانو عطر ، د رباب نغمې ، د آبشار زمزمې ، د مینې
جادو ، د صراحي قلقل ، د بلبلانو سندرې او په سلگونو پدیدې زموږ
ژوند ښکلی کولی شي .

شعر له ښکلا او عاطفې پرته نور څه لري ؟ هیڅ . آیا همدغه
کفایت نه کوي ؟

منثور شعر او منظوم نثر

د ادبي اصطلاحاتو مسأله

کله چې ما د راحت زاخیلي د «سین چپې چپې، اباسین چپې چپې» لنډه کیسه ولوستله د هغې له شاعرانه ښایست څخه دومره متأثر شوم چې له اکثرو شعرونو څخه مې دومره خوند نه دی اخیستی په دې وخت کې مې د لوی استاد خبره په نظر کې وګرځېده چې د پښتو د مفکر او نقاد شاعر ګل پاچا الفت د نثر په باب یې کړې وه. لوی استاد ویلي وو چې د الفت له شعر څخه یې د ده نثر زیات خوښیږي. له دغې یا دوېنې څخه د لوی استاد مقصد دا و چې د الفت نثر هم د ده د شعر په شان ارزښت لري. دا خبره د راحت زاخیلي، الفت، حبیبي، شپون، تږي او نورو شاعرانو په باب هم کولای شو چې د هغوی هنري نثرونه د پر ځله د هغوی له شعرونو نه زیات خوندور دي. زه په خپله د شپون له طنازنثر (یعنې له طنزنه ډک نثر) څخه د هغه د شعر په نسبت

زیات خوند اخلم که څه هم دهغه ځینې شعرونه د پرو نبو شاعرانو له شعرونو سره په لومړی کتار کې درېږي. دمنشي احمدجان د (آدم درخانه) نثر په خپله نبکلا کې د درخانه له نبایست نه کم نه دی.

د (روه) په سیمه کې ډېر نثر لیکونکي شته چې دهغوی د لیکنو خواږه او پاسته الفاظ، مینځلې ژبه، لطیف خیال، هنري تصویر، او قصه ییز سبک نه ورونکی شاعرانه رنګ لري.

اوس پو نبتنه دا ده چې دغسې خوندور او نبکلي نثر ونه چې د هنر په تله کې له اکثرو شعرونو څخه زیات وزن لري، مګر موزون نه دي، په څه نامه یاد کړو؟ زما په پوهه دلته د سیستم مسأله رامنځ ته کېږي.

ادبي اصطلاحات هم تر یوې اندازې د بدیعي ادب په شان دانفرادي ذوق تابع پاتې شوي دي. داسې کسان شته چې په شعر کې یې حکمت او فلسفي مفکوره خوښېږي، ځینې په شعر کې له پند او وعظ څخه خوند اخلي، څوک حماسه خوښوي، او ځینې هم مینه، تصویر او داسې نور.

که مونږ بدیعي ادب د هنر توک بولو، نو بیا هلته د یوه اثر هنري ارزښت د معیار په توګه کښل کېږي. په دې صورت کې د ښر محقق زلمي هېوادمل دا خبره اعتبار لري چې وایي: «یو منظوم اثر چې شعریت ونه لري په ادبیاتو کې د مطالعې ځای نه لري.» دلته د سیستم موضوع مطرح ده، په دې ډول: بدیعي ادب (چې له اخلاقي ادب سره توپیر لري) د هنرله دولونو څخه یو ډول دی. په دې اساس یوازې هغه ژبنی اثر چې هنري ارزښت ولري، ادبي اثر ګڼل کېږي. د همدې معیار له مخې، مونږ ځینو نثرونو ته چې هنري ارزښت

لري ليكن د آزاد شعر په اندازه آهنګ نه لري (منثور شعر) ويلای شو. په همدې ترتيب، هغه نظمونه چې وزن او قافيه لري، مګر شعريت نه لري د (منظوم نثر) په نامه يادولی شو.

ځينې کسان وايي: «الامنا قشة فی الاصطلاحات» داخبره خو په ساينس کې هيڅ جواز نه لري. په ادبياتو او ټولنيزو پوهنو کې هم داصطلاحاتو يوالی مطلوب کار ګڼل کېږي او لازمه ده چې دسيستم په چوکاټ کې دغه کار سرته ورسېږي. که چېرې په ټولنيزو پوهنو او ادبياتو کې يوه اصطلاح په خاص مفهوم پکار وی نو بايد چې څېړونکی دڅېړنې له پيل کولو څخه دمخه خپله اصطلاح په دقيق ډول تعريف او تحديد کړي. يو ځلي چې اصطلاح تعريف شوه بايد دڅېړنې ترپايه پورې په همافه مفهوم استعمال شي او په دې توګه بايد د مغالطې او سفسطې مخه ونيوله شي.

دلته دادب او پوهنې پوښتنه هم راولاړېږي. که په ساده ژبه وو ايو ادب هنر دی مګر ادبپوهنه علم دی. ځينې کسان دغه موضوع په دې ډول بيانوي: «ادبيات دوې څانګې لري: يوې ته يې تخليقي ادب وايي او بلې ته تحقيقي ادب. په منطقي لحاظ يعنې د سيستم له مخې، دغه تصنيف اصولي نه دی، ځکه په (تحقيقي ادب) کې (ادب) اصلي کلمه ده او (تحقيقي) يې توصيف دی. په داسې حال کې چې (تحقيقي ادب) اصلاً علم دی (يا په واقعيت کې دعلم کېدلو له پاره يو کوشش دی.) نو (ادب) ورته نشو ويلای. اوسني تمايل دادی چې د (تحقيقي ادب) پر ځای د (ادبپوهنې، ادب پېژندنې، ادبي څېړنې) اصطلاحات استعمال شي.

ویل کېږي چې ادبپوهنه درې عمده څانګې لري: ادبي تیوري، ادبي تاریخ، ادبي نقد (کره کتنه). د دې تر څنګ دادبي مکتبونو (ادبي میتودونو) سبک پېژندنې مسائلي هم په څانګې توګه څېړل کېږي.

ادبي تیوري دادب د منشاء، ماهیت، انکشافي یون، ارزښت او غایې (هدف) په باره کې هر اړخیزه څېړنه کوي. ادبي تیوري ساینس نه دی، بلکه دیکوال له فلسفي دریځ او نړیوالید (جهانبیني) څخه را اقتباس کېږي. څرنګه چې داکثرو لیکوالو فلسفي دریځونه یو تر بله توپیرلري، نو په ادبي تیوري کې دنظریاتو یووالی نه لیدل کېږي، په داسې حال کې چې په ساینس کې د یوهانو تر منځ عمومي موافقه (consensus) اساسي شرط ګڼل کېږي.

ادبي تاریخ له ادبي تذکرې سره توپیرلري. په ادبي تاریخ کې لیکونکی دټاکلي معیار پربنسټ دیوې ادبي حوزې ټولنیز، اقتصادي، سیاسي او کلتوري عوامل چې پرادبي جریان باندې یې اغېزه درلودلې وي، د خپل تاثیر په تناسب شرح کوي او بیا دادبي نهضت یا جریان تېیک او ممتاز استازي معرفي کوي او استثنائي حالات او اشخاص هم له نظره نه غورځوي.

ادبي کره کتنه دیوه ادبي اثر پرهنري ارزښت باندې بېطرفانه بحث کوي، ښه او بداړخونه یې څېړي او زیاربا سي په دې وسیله په لوستونکي کې ایستیتکي ذوق راوپښ کړي او د ښکلي او بدرنګ د تمیز معیارونه ورته بیان کړي. ادبي کره کتنه په بېرته یاتې ټولنو کې معمولاً ښه نتیجه نه ورکوي. ځکه په داسې ټولنو کې یوسړی یا سپین چرګ دی یا تور چرګ دی، برګ چرګان پکې نشته. (ویل کېږي چې دیوه سیاسي ګوند دیوه فراکسیون مشر، څو ځلې سپین چرګ شو او په څو ځلې تور چرګ شو

همدومره کافي وه چې د مقابل فراکسیون مشر اعلان وکړي: پلانی له نن ورځې وروسته سپین چرګ شو، نورې پخوا توره پنکه درلوده او نورې اوس لري.)

که ادبي هنر (یا علم ته ورته پوهنه) وي، نو په علم کې شخصي حب او بغض ځای نه لري. په مجموع کې د ادبي هنر او په خاص ډول د کره کتنې لانجې له دې څخه راولاړېږي چې ادبي آثار معمولاً د سم او ناسم (صحیح او غلط) په تله نه تلل کېږي (ځکه دا د ساینس تله ده) بلکه دوی د انفرادي ذوق په معیار اندیاري کېږي او لا تر اوسه د ارزښتونو د تللو له پاره د داسې ور او منل شوې تله نه ده جوړه شوې. بنایي دا به لویه بدبختي وي که ساینس د هنر قلمرو تر خپل کنترول لاندې راولي او هنري معیارونه خپل ځای علمي معیارونو ته خوشې کړي. هنري تخیل انسان ته موقع ورکوي چې له وخت، ترخه او ساړه ژوند څخه د څو شیبو له پاره ځان ګوښه کړي او د هنر په ننداره کې مشغول پاتې شي.

د شعر ذاتي او بهرني معيارونه

د يونان نامتو فيلسوف (سوکرات Socrates) دې خبرې اريان کړی و چې ځينې ساده کسان څنګه نه پوهېږي او ښکلي شعرونه ويلای شي ؟ ده وليدل چې دا دوله نه سړي جوړېږي توکمان يې وکړې چې د ابنکلي شعرونه د هغوی نه دي ، بلکه د هنر رب النوع خپل شعرونه د دوی له خولو راوباسي . په دې اساس صوستر په خلکو کې دا خبره مشهوره شوه چې شعر د عقل په زور نه جوړېږي بلکه هغه يو ډول الهام دی .

(سوکرات) په شعر کې بهرني معيار ته ارزښت ورکاوه .

دا قصه بې بنياده نه ده چې وايي : (سوکرات) هوښتل شاعران د اتن له ښاره وشړي ، ليکن په دې تفاوت چې ده د شاعر غاړې ته د ګلونو اميل ورا چاوه او په درناوي سره يې رخصت ورکاوه . هغه چې د يونان تر ټولو هوښيار سړی

تمثل کېږي . د شعر او شاعر په اهمیت پې هېڅ ده . ده د (هوص) پر شعر انتقاد کاوه چې هغه د پر ښکلي او خوندور دی ، لیکن د ځوانانو اخلاق خرابوي ، ځکه د ده په شعر کې ارباب الانواع دروغ وايي ، جنګونه کوي ، غلا کوي او له ښځو نه کار اخلي . که ځوانان د هغو لاره تعقیب کړي نو لنیز ژوند به له فساده ډک شي .

(ارستو) که څه هم د صوري منطق واضع او د سیاست پوهنې تیوریسن دی ، خو هغه شعر د منطق او سیاست په خدمت په کار نه اچوي ، بلکه دعوا طفو د تلطیفه او روحي تسکین (Catharsis) وسیله یې ګڼلی . ارستو د شعر ذاتي ارزښت ته پاملرنه کوله . د شعر په باب د ده (تقاید) نظریه ځینو ادبپوهانو د بیا جوړونې (باز آفریني) نظریه ګڼلې ده . د ساینس او هنر (په تېره د شعر) توپیر له همدې ځایه پیلیږي . ساینس کټ مټ واقعیتونه بیانوي او تجربې ته عندي نظر نه ورکوي په داسې حال کې چې هنر له واقعیتونو (Facts) څخه پر خپل برداشت (انطباع) یو اضافي کار هم کوي او یا دیوچیا خبره « هنر له واقعیت څخه دوه واړي لېرې کېږي .»

کله کله داسې هم پېښېږي چې هنر هیڅ نه وايي ، لکه د موسیقۍ نغمه ، د شفق تابلو ، د وینوس مجسمه او نور .

دغنچې په شېر به سل ژبو خاموش یم
لکه بوی هسې په پټه خوله ګویا یم

(رحمان بابا)

د شعر پېژندنې او ادبي نقد (کره کتنې) معیارونه د

(سوکرات) او (ارسطو) له نظریو څخه نشأت کوي او نیا تره د (اپلاتوني نقد) او (ارسطوي نقد) په نومونو یادېږي.

(اپلاتوني نقد) ځکه ورته وایي چې د (سوکرات) نظر اپلاتون (platon) له خوا بیان شوی دی. (اپلاتوني کره کتنه) په شعر کې اخلاقي تعهد او ګټورتوب ته ارزښت ورکوي خو د شعر ذاتي معیارونه هم په پام کې نیسي. (ارسطوي کره کتنه) د شعر ذاتي معیار اساس ګڼي او بهرني معیارونه ورته اضافي ښکاري. که څه هم (ارسطو) بنایي داسې خبرې نه وي کړې خو دا نظریه د ده له فلسفې سره اړخ لګوي، ځکه چې د هغه په نظر ښه علم هغه دی چې مادي ګټه ونه لري. د آزادو هنرونو اصطلاح هم له همدې ځایه را پیدا شوې وه. (ارسطو) به ویل چې غلامان باید کار وکړي او ګټه راوړي آزاد خلک باید فکر وکړي او یا په آزادو هنرونو ځان مشغول کړي. د هغه د وېل هنرونه د ګټې لپاره نه دي. د (رومانتیزم) پلویانو په پوره زړه ورتوب د «هنر د هنر لپاره» نظریه وړاندې کړه او د هنر ذاتي ارزښت یې د هنر له بهرني ارزښت څخه غوره وګاڼه. د دوی په نظر هنر باید د ښکلا ښکارندوی وي. ښکلا باید په ساده ډول تعبیر نشي. کېدای شي د یوه بلبل نغمه سړي انځور (تصویر) ښکلې وي، یعنې په ظریفانه او هنري توګه ترسیم شوی وي. داسې هم ویل کېدای شي چې هنرمندانه تقلید پخپله هنر دی. کېدای شي چې هغه شی (یا څوک) بد یا بدرنګه وي، خو د تقلید په برکت هنري ارزښت پیدا کړي.

(کانت) د رومانتیزم) د شعر لپاره یوه تیوري هم وړاندې کړه. د ده په نظر د انسان په وجود کې د ښه او بد د پېژندلو لپاره قاضي شته چې هغه وجدان دی او د ښکلي او بدرنګ قاضي د ذوق په نامه یادېږي. ښکلا خوښونه پخپله یوه غریزه ده چې د کټې او تملیک له غریزې نه جلا ده؛ هنر د ښکلا خوښونې له غریزې سره اړه لري. په دې حساب هنر پخپله غایه ده او که څوک یې د وسیلې په توګه استعمالوي هغه بېله خبره ده.

نهایي دا پوښتنه مطرح شي چې د شعر د خپلواکۍ او ذاتي ارزښت لپاره ولې له دومره تېکار څخه کار اخیستل کېږي؟ د دې پوښتنې یو ساده ځواب دادی چې شعر باید له استبداد، ړانده تعبد، جزمي انکارو، دیکتات او کلیشه یي شعارونو له مړینتوب څخه وژغورل شي او د سیاسي تاجرانو د لاس آله ونه ګرځي. شعر هغه وخت د انسان د هیلو او آرزوګانو ترجماني کولای شي چې د ابتکار او نوښت آزادي ولري. شعر د وجدان غږ دی. شعر هله تبارز کولای شي چې د وجدان په آزادۍ پابندي نه وي. شعر د مینې او عاطفې د څرګندولو لار ده، باید د کرکې او بدبینۍ د خپرولو او د جګړې او قتل د توجیه کولو وسیله ونه ګرځي. هغه شعر چې د خلکو لپاره نه وي پایښت نه لري، پخپله مري. هغه شعر چې د ورځې د سیاسي مصلحت لپاره د جابرانو په حکم لیکل شوی وي ډېر لږ ژوند کولای شي، خو هغه شعر چې د بشریت لپاره ویل شوی وي ژوندی پاتې کېږي.

PROPERTY OF ACKU 6075

AN
INTRODUCTION TO POETRY

(An anthology of Poetry)

By

Candidate Academician Mohd. Siddiq Rohi

1996